

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра германської філології та перекладу

Особливості відтворення фразеологізмів на позначення емоцій в
німецько-українському художньому перекладі (на матеріалі роману
Й.В. Гете «Фауст» та його перекладу М. Лукаша)

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «магістр»
студентки II курсу магістратури освітньої програми
*«Галузевий переклад з німецької та англійської
мови; міжкультурний менеджмент»,*
спеціальність – 035.043 «Германські
мови та літератури (переклад включно),
перша – німецька»

Шинкевич Валерії Олегівни

Науковий керівник:

д. філ. н., професор Дорофєєва М.С.

«Допущено до захисту»

Протокол засідання

кафедри германської філології та перекладу

протокол № 9 від 06 травня

2025 року завідувач кафедри

к.філол.н., доц. Олександр СТАСЮК

КИЇВ

2025

Анотація

Магістерська робота присвячена дослідженню особливостей відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у німецько-українському художньому перекладі на матеріалі роману Й.В. Гете «Фауст» та його перекладу М. Лукаша. Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення стратегій і тактик перекладу емоційно забарвлених фразеологізмів, які потребують не лише передачі денотативного значення, але й збереження культурних конотацій та емоційного впливу.

Об'єктом дослідження виступають фразеологізми на позначення емоцій у трагедії «Фауст», а предметом – глобальні стратегії (одомашнення, очуження, компроміс) і локальні тактики їх відтворення в українському перекладі. Метою роботи є аналіз глобальних стратегій відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у трагедії, а також розгляд системи адаптаційних тактик перекладача для збереження емоційної атмосфери та стилістичного забарвлення оригіналу з одночасним наближенням ідейно-образного змісту трагедії до адресатів у межах цільової літературної полісистеми.

У дослідженні застосовано комплексну методологію, що включає семантичний аналіз фразеологізмів для виявлення їх емоційно-експресивного потенціалу та перекладацьких труднощів, контекстуальний аналіз їх функціонування в тексті, порівняльно-перекладознавчий аналіз оригіналу та перекладу. Робота має триступеневу структуру: від теоретичних засад дослідження фразеологізмів до аналізу семантики фразеологізмів на позначення емоцій в оригіналі та особливостей їх відтворення в перекладі.

За результатами дослідження виявлено сім основних типів фразеологізмів на позначення емоцій у трагедії та визначено десять локальних тактик їх відтворення на рівні речення (використання повного та часткового еквівалента, фразеологічний аналог, описовий переклад, адаптація, компенсація, деметафоризація, контекстуальна заміна, ампліфікація та трансформація образності) і сім глобальних стратегій на

рівні цілого тексту. Доведено, що підхід М. Лукаша спрямований на збереження емоційної палітри оригіналу, диференціацію мови персонажів, національно-культурну адаптацію та ритміко-метричне впорядкування, що забезпечило високу якість перекладу.

Ключові слова: фразеологізм, емоційність, художній переклад, адаптаційні тактики, глобальні стратегії перекладу, німецько-український напрямок перекладу, «Фауст», Микола Лукаш.

Abstract

The master's thesis examines the peculiarities of rendering emotion-related phraseological units in German-Ukrainian literary translation based on J.W. Goethe's novel "Faust" and its translation by M. Lukash. The relevance of the topic is determined by the need to study strategies and tactics of translating emotionally charged phraseological units, which require not only conveying the denotative meaning but also preserving cultural connotations and emotional impact.

The object of research is emotional phraseological units in the tragedy "Faust," and the subject is global strategies (domestication, foreignization, compromise) and local tactics of their rendering in the Ukrainian translation. The aim of the work is to analyze the global strategies of translating emotional phraseological units in the tragedy, and to examine the system of adaptation tactics used by the translator for preserving the emotional atmosphere and stylistic coloring of the original while simultaneously adapting the ideological and figurative content of the tragedy to recipients within the target literary polysystem.

The study employs a comprehensive methodology that includes semantic analysis of phraseological units to identify their emotional-expressive potential and translation difficulties, contextual analysis of their functioning in the text, and comparative translation analysis of the original and translation. The work has a three-tier structure: from theoretical principles of phraseological research

to analysis of semantics of emotion-related phraseological units in the original and peculiarities of their rendering in translation.

The research identified seven main types of emotional phraseological units in the tragedy and defined ten local tactics for their rendering at the sentence level (using full and partial equivalents, phraseological analogue, descriptive translation, adaptation, compensation, demetaphorization, contextual substitution, amplification, and transformation of imagery) and seven global strategies at the text level. It has been proven that M. Lukash's approach aimed at preserving the emotional palette of the original, differentiating character speech, national-cultural adaptation, and rhythmic-metric arrangement, which ensured high quality of translation.

Keywords: phraseological units, emotionality, literary translation, adaptation tactics, global translation strategies, German-Ukrainian translation direction, "Faust", Mykola Lukash.

ЗМІСТ

ЗМІСТ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	11
1.1 Поняття та класифікація фразеологізмів у перекладознавстві	11
1.2 Фразеологізми як засіб вираження емоцій у художній літературі	18
1.3 Загальні особливості перекладу фразеологізмів	30
Висновки до розділу 1	36
РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПЕРШОТВОРІ ЙОГАНА ВОЛЬФГАНГА ФОН ГЕТЕ «ФАУСТ» В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ	38
2.1 Фразеологізми, що виражають емоції, у першотворі трагедії «ФАУСТ»	38
2.2 Семантичний аналіз фразеологізмів у вихідному тексті: образність та емоційне навантаження	53
Висновки до розділу 2	62
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТРАГЕДІЇ «ФАУСТ» М. ЛУКАША	65
3.1 Труднощі відтворення фразеологізмів на позначення емоцій	65
3.2 Локальні тактики відтворення фразеологізмів на позначення емоцій на рівні речення	73
3.3 Глобальні стратегії відтворення фразеологізмів на позначення емоцій на рівні цільового тексту	82
Висновки до розділу 3	91
ВИСНОВКИ	93
ZUSAMENFASSUNG	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98

ВСТУП

У контексті перекладознавства тема дослідження фразеологізмів, що відображають емоційні стани героїв літературного твору, не втрачає актуальності. Відтворення емоційно забарвлених виразів є однією з найбільш складних проблем у художньому перекладі, оскільки воно вимагає не лише збалансованості передачі змісту й форми, а й збереження комунікативно-прагматичної функції фразеологізму та водночас емоційної атмосфери оригіналу. Особливу складність становить той факт, що фразеологізми на позначення емоцій мають глибокі лінгвокультурні та соціальні відтінки стилістичного забарвлення, які необхідно правильно трактувати, щоб уникнути втрати змісту та значення фразеологічної одиниці в перекладі.

Перекладач, працюючи з трагедією Й.В. Гете «Фауст», що належить до скарбниці світової літератури, повинен не лише передати ідейно-концептуальний задум автора, а й зберегти ту систему образів та емоційну насиченість, яка характерна для оригінального твору. Це завдання ускладнюється великою кількістю фразеологізмів, які вимагають глибокого аналізу контексту та адаптації до особливостей цільової мови. Тому вивчення проблеми відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у класичній літературі є надзвичайно важливим для розвитку теорії і практики художнього перекладу.

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю вивчення стратегій і тактик відтворення фразеологізмів, що виражають емоційні стани героїв, у контексті класичних творів світової літератури. Комплексний характер цієї проблеми полягає в тому, що для збереження емоційної виразності та образності оригіналу важливо правильно інтерпретувати фразеологічні одиниці, що є важливими інструментами передачі глибоких психологічних станів персонажів. Проблеми, які виникають під час відтворення фразеологізмів, стосуються не лише лексичного, граматичного та стилістичного рівнів одиниць у системах мов оригіналу й перекладу, але й культурних, соціальних та історичних

контекстів, які впливають на сприйняття і розуміння виразів у різних культурах на рівні дискурсу, цільової літературної полісистеми, мовної та концептуальної картин світу реципієнтів.

Фразеологізми на позначення емоцій, особливо в таких складних та багатошарових текстах, як «Фауст», можуть мати різні відтінки стилістичного значення в залежності від контексту. Це ускладнює процес їхнього перекладу загалом та наближення до цільового читача в межах обраної перекладацької стратегії зокрема.

Мова твору Й.В. Гете відображає складні психологічні стани героїв, і для того, щоб ці ментальні процеси стали зрозумілими та емоційно виразними для читачів іншої культури, необхідно враховувати як лексичні, стилістичні, так і соціокультурні аспекти кожного окремого виразу.

Водночас, існує потреба в розробці системи стратегій і тактик, що допоможуть перекладачам подолати труднощі відтворення фразеологізмів, ідентифікуючи відповідні заміни та адаптації для цільової аудиторії. Тому дослідження цього питання є не лише теоретичним, але й практично спрямованим, адже воно має на меті допомогти перекладачам, які працюють з класичною літературою, у вирішенні комплексних фахових завдань.

Метою дослідження є аналіз стратегій і тактик відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у трагедії Йоганна Вольфганга фон Гете «Фауст», зокрема розгляд системи адаптаційних тактик та можливостей збереження емоційної атмосфери оригіналу в українському перекладі Миколи Лукаша.

Завданнями дослідження є:

1. Виявлення фразеологізмів, що виражають емоційні стани героїв трагедії «Фауст»;
2. Аналіз перекладацьких стратегій, що застосовуються для передачі ідейно-образного змісту та експресивного компонента стилістичного значення фразеологізмів, що виражають емоційні стани героїв, в перекладі;

3. Визначення локальних тактик на рівні речення, які дозволяють зберегти функціональний та експресивний компоненти стилістичного значення фразеологічних одиниць оригіналу;

4. Порівняння тактик перекладу фразеологізмів на позначення емоцій із різними культурними і мовними контекстами цільової мови.

Теоретико-методологічну базу дослідження складають розвідки у галузі фразеології (К. Антонова, А. Антипова, Н. Венжинович) та перекладознавства (Р. Зорівчак, Л. Воловик, А. Зубрик, А. Ковальчук, Н. Лалаян, А. Дворніков); особливості німецько-українського художнього перекладу розглядаються з опорою на дослідження К. Мхітарян та В.Савчин; методологічно значущими для аналізу перекладу М. Лукаша стали концепція стратегії перекладу Г.Гьоніга та П.Кусмауля і теорія полісистеми в контексті художнього перекладу Г.Турі.

Об'єктом дослідження є фразеологізми на позначення емоцій, що використовуються у трагедії Йоганна Вольфганга фон Гете «Фауст», а також їх відтворення в українському перекладі.

Предметом дослідження є стратегії і тактики відтворення фразеологізмів, що виражають емоційні стани героїв, у перекладі трагедії «Фауст».

Матеріали дослідження складають фрагменти оригіналу трагедії Й.В. Гете «Фауст» та їхній переклад українською мовою у виконанні Миколи Лукаша.

Практичне значення роботи полягає в її здатності сприяти удосконаленню практичних аспектів перекладу художніх текстів, зокрема відтворення емоційно забарвлених фразеологізмів. Розроблені рекомендації та систематизовані стратегії і тактики можуть бути використані перекладачами при роботі з класичними літературними творами, допомагаючи зберегти емоційну атмосферу оригіналу, а також врахувати відмінності між вихідною та цільовою літературною та культурною полісистемами.

Теоретичне значення дослідження полягає у розвитку теоретичних засад перекладу фразеологізмів, що виражають емоційні стани, та в розширенні розуміння стратегічних механізмів відтворення фразеологічних одиниць в перекладній художній літературі. Дослідження дає змогу глибше зрозуміти принципи перекладу та вплив емоційної виразності на загальне сприйняття тексту.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що використання глобальних прагматичних стратегій на ідейно-образному рівні тексту і локальних тактик адаптації у перекладі фразеологізмів на позначення емоцій допомагає зберегти емоційну атмосферу та культурну автентичність оригіналу, у тому випадку, коли прямий переклад є неможливим через розбіжності між вихідним і цільовим текстами на системно-мовному, дискурсивному та культурологічному рівнях.

Новизна роботи полягає в комплексному підході до аналізу стратегій і тактик відтворення фразеологізмів на позначення емоцій, застосованих у перекладі трагедії «Фауст», а також у визначенні специфічних тактик, які використовуються для збереження емоційної виразності під час адаптації фразеологічних одиниць оригіналу до цільової мови та культури в межах цільової літературної полісистеми.

Методи дослідження дозволяють детально проаналізувати специфіку відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у межах виділених стратегій, а також адаптацію цих фразеологічних одиниць до особливостей української мови, культури та літературної полісистеми у вигляді тактик. Особливу увагу приділено вивченню контекстуальних адаптацій (перекладацьких тактик), що використовуються для збереження емоційного забарвлення та атмосфери оригіналу.

Для виокремлення фразеологізмів на позначення емоцій в оригіналі і перекладі трагедії «Фауст» було використано метод суцільної вибірки.

Для класифікації фразеологізмів за типами емоцій та семантичними групами застосовано метод компонентного аналізу.

Для дослідження функціонального та експресивного компонентів стилістичного значення фразеологізмів в оригіналі та перекладному тексті використано метод етимологічного і контекстуального аналізу.

Для зіставлення фрагментів оригіналу та перекладу застосовано порівняльно-перекладацький метод.

Для визначення глобальних стратегій та локальних тактик перекладу використано метод дескриптивного перекладознавчого аналізу.

Апробація дослідження відбулась у вигляді доповіді на ІХ Всеукраїнських наукових читаннях за участю молодих учених «Філологія ХХІ століття: нові дослідження і перспективи» (Київ, 10-11 квітня 2025 року). За результатами апробації опубліковано тези «Особливості відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у перекладі трагедії Й.В. Гете "Фауст"» у збірнику матеріалів конференції (<https://drive.google.com/file/d/1U1tcwGmuceJocPhomhQzpo87L41bp6nC/view?usp=drivesdk>).

Структура та обсяг роботи Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, резюме німецькою мовою, списку використаних джерел (82 позиції) загальним обсягом 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

1. Поняття та класифікація фразеологізмів у перекладознавстві.

Фразеологізми є особливими мовними одиницями, які характеризуються стійкістю структури, цілісністю значення та часто метафоричним характером. Вони переважно не піддаються буквальному перекладу через втрату або зміну семантики, що робить їх важливим об'єктом дослідження у перекладознавстві. Як зазначає Л. Воловик, "фразеологія - складне явище, яке вивчається протягом багатьох століть і є предметом дослідження таких наук, як: лексикологія, стилістика, історія мови, логіка та країнознавство" [Воловик 2022, с. 82].

Фразеологізми відображають мовну і концептуальну картини світу, передаючи унікальні національні особливості, культурні цінності та менталітет носіїв мови. Такі одиниці можна визначити як сталі утворення, значення яких не залежить від значення окремих компонентів, що їх утворюють. Відмінність між фразеологізмами та іншими мовними конструкціями полягає у неможливості змінити їх складові без втрати семантики. У лінгвістично орієнтованому перекладознавстві аналіз фразеологізмів дозволяє виявити мовні універсалії та національно-культурні відмінності. Фразеологічний фонд мови є віддзеркаленням культурної ідентичності нації, кодифікуючи в собі архетипні уявлення, ціннісні орієнтири та стереотипні ситуації. Ця особливість реалізується через семіотичний механізм представлення фразеологізмів як своєрідних знаків-символів, які виконують функцію маркерів певної лінгвокультури. Така символічна функція забезпечується як через денотативне значення фразеологізмів, так і через їхню образну структуру, що вступає у взаємодію з когнітивними структурами національної свідомості.

Одним із важливих аспектів дослідження фразеологізмів є їх класифікація. Вона дозволяє систематизувати ці одиниці за різними ознаками, що полегшує їх вивчення та переклад. Наприклад, за значенням фразеологізми поділяються на образні та необразні. А. Антипова зазначає:

"Фразеологічні єдності можна охарактеризувати наступними ознаками: ... яскравою образністю; ... емоційно-експресивною забарвленістю; ... здатністю вступати у синонімічні відносини із окремо взятими словами чи іншими фразеологізмами" [Антипова 2020, с. 18]. Образні фразеологізми містять метафоричний компонент і вимагають особливої уваги до контексту під час перекладу. Натомість необразні фразеологізми мають більш денотативне значення і можуть бути перекладені за допомогою еквівалентів або калькування. Класифікація за структурою, яка включає фразеологічні зрощення, єдності та сполучення, також є важливою для правильного відтворення цих одиниць у перекладі. В. Виноградов розробив типологію фразеологізмів з точки зору семантичної неподільності їх компонентів, виділивши фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення [Ковальчук 2022, с. 22].

Фразеологізми формуються на основі загальновідомих культурних явищ, історичних подій або традицій, що робить їх важливими носіями культурної інформації. У дослідженнях Турі підкреслюється важливість розуміння культурного контексту для адекватного перекладу фразеологічних одиниць [Toury 1980, с. 73]. Наприклад, фразеологізми з біблійними або історичними алюзіями мають глибокий контекст, який перекладач повинен враховувати. Для таких випадків важливе розуміння не лише мовного, але й культурного середовища. Універсальні фразеологізми, які існують у різних мовах із подібним значенням, свідчать про спільні риси людської свідомості. Водночас специфічні фразеологізми, унікальні для конкретної мови, відображають національні особливості мислення та сприйняття світу.

Особливість фразеологізмів полягає у їх багатозначності, яка може змінюватися залежно від контексту. У дослідженні Дворнікова зазначається, що в перекладацькій практиці Лукаша важливу роль відіграє контекстуальне розуміння фразеологізмів, що дозволяє точно передати всі відтінки значення [Дворніков 2011, с. 546]. В одному випадку фразеологізм може виконувати функцію емоційного підсилення, в іншому - передавати

іронію чи сарказм. Це робить їх невід'ємною частиною художніх текстів, де вони слугують засобом стилістичного забарвлення. У публіцистичних або наукових текстах їхня роль зводиться до інформативної функції, де вони передають певні ідеї або концепти. Перекладач має враховувати ці відмінності, адаптуючи фразеологізми до жанрових і стилістичних особливостей тексту.

Важливою характеристикою фразеологізмів є їхня неподільність, тобто неможливість вилучення або заміни окремих складових без втрати значення. "У сучасній німецькій мові є велика кількість сталих слів, які відтворилися в певних мовних ситуаціях у готовому вигляді [...] На цій основі відтворюваності лежать ті чи інші особливості вираження -- специфічна образність, метафоричність" [Воловик 2022, с. 83]. Ця властивість робить їх унікальними та складними для перекладу. Наприклад, сталий вираз "das Handtuch werfen" у німецькій мові означає "здаватися" або "капітулювати" і не може бути перекладений дослівно без втрати змісту. У таких випадках перекладачі застосовують різні тактики: пошук функціонального аналога, адаптацію або навіть створення нового виразу, що відтворює емоційну та стилістичну забарвленість оригіналу. У дослідженнях Кусмауля та Гьоніга переконливо доводиться, що процес перекладу виходить далеко за межі суто мовної взаємодії і стає процесом міжкультурної комунікації [Hönig, Kusmaul 1996, с. 47].

Фразеологічні одиниці поділяються на граматично фіксовані та варіативні. Граматично фіксовані фразеологізми мають стабільну структуру, що не допускає змін, тоді як варіативні дозволяють певні граматичні або лексичні трансформації. У роботах Турі зазначається, що варіативність фразеологізмів створює додаткові можливості для перекладача, дозволяючи адаптувати їх до контексту цільової мови [Toury 1984, с. 76]. Наприклад, вираз "den Nagel auf den Kopf treffen", який перекладається як "попасти в саму точку", можна дещо змінювати за формою, не змінюючи основного значення. Для перекладача важливо

розуміти ці відмінності, оскільки вони визначають можливості адаптації фразеологізмів у іншій мові.

Культурний контекст відіграє ключову роль у розумінні та перекладі фразеологізмів. Кожен фразеологізм є своєрідним кодом, що містить інформацію про традиції, історію та менталітет народу. У дослідженнях Зорівчак розкривається важливість культурного контексту для розуміння значення фразеологічних одиниць та їх адекватного перекладу [Зорівчак 1989, с. 42]. Наприклад, в українській мові вираз "накрити поляну" можна перевести як "den Tisch decken" або "ein Picknick vorbereiten", що відображає культурну традицію гостинності та застілля. У перекладі важливо знайти еквівалент, який би не лише передав значення, але й враховував культурні відмінності, щоб забезпечити адекватне сприйняття носіями іншої мови.

Перекладачі часто стикаються з труднощами, коли фразеологізми однієї мови не мають прямого аналога в іншій. Як зазначає А. Зубрик, "фразеологічні одиниці часто не мають абсолютних відповідників в іншій мові. А складність перекладу полягає у тому, що перекладач повинен уміти підшукати відповідний український варіант" [Зубрик 2013, с. 317]. У таких випадках використовуються тактики калькування, адаптації або пояснення. Калькування передбачає дослівний переклад, що може бути успішним лише за умови існування подібного явища в мові перекладу. Адаптація, навпаки, передбачає створення нового виразу, який відповідає оригінальному значенню, але є зрозумілим для іншої культури.

Наприклад, німецький фразеологізм "die Katze im Sack kaufen" є аналогом до "купувати kota в мішку" в українській мові.

Фразеологізми є важливим інструментом вираження емоцій. Вони дозволяють передавати захоплення, радість, гнів, здивування або інші емоційні стани.

Наприклад, фразеологізм "Hals über Kopf" створює сильний емоційний ефект, передаючи відчуття поспіху або імпульсивності. Перекладач повинен зберігати цю емоційну насиченість, адже вона є ключовою для

сприйняття тексту читачем. Це вимагає творчого підходу, точності та чутливості до мовних і культурних відмінностей. На думку М. Нагорної, "для адекватного перекладу

фразеологічної одиниці перекладачеві необхідно враховувати і по можливості повністю передати всі її компоненти, а саме: образний, наочний, емоційний, стилістичний і національно-етнічний компоненти" [Нагорна 2016, с. 47]. Вдалий переклад емоційних фразеологізмів сприяє збереженню атмосфери тексту і його впливу на читача.

Окрім емоційної функції, фразеологізми виконують роль засобу образності та стилістичного забарвлення тексту. Вони додають тексту яскравості, роблять його більш виразним і цікавим для читача. У дослідженнях з теорії перекладу вказується на важливість збереження стилістичних функцій фразеологізмів при перекладі художніх текстів [Schäffner 1999, с. 85]. У художній літературі фразеологізми часто використовуються для створення атмосфери, передачі настрою або характеру персонажів. Наприклад, німецький фразеологізм "auf Wolke sieben sein" (дослівно "бути на сьомому небі") передає стан абсолютного щастя або ейфорії. Український відповідник "бути на сьомому небі" зберігає як емоційне забарвлення, так і числовий компонент. Примітно, що в обох мовах цей фразеологізм має спільне походження: число 7 відсилає до біблійної та античної традиції, де сьоме небо вважалося найвищим і найближчим до Бога (згідно з уявленнями про семирівневу будову небес) [Біблія 2004, с. 982]. Таким чином, цей вираз демонструє спільність культурно-релігійних уявлень у європейських мовах. Впровадження таких елементів у переклад вимагає не лише лексичної точності, але й розуміння авторського стилю. Збереження стилістичної глибини є одним із ключових завдань перекладача.

Однією з основних проблем перекладу фразеологізмів є їхня багатозначність. Один і той самий фразеологізм може мати різні значення залежно від контексту, що вимагає від перекладача глибокого розуміння тексту. У дослідженнях з перекладознавства наголошується на важливості

контекстуального аналізу для правильного розуміння та перекладу фразеологізмів [Baker 2018, с. 75]. Наприклад, німецький вираз "die erste Geige spielen" може означати як лідерство, так і домінування, залежно від контексту. Це вимагає ретельного аналізу тексту та уважного підходу до його перекладу. Перекладач має враховувати не лише лексичний зміст, але й прагматичні аспекти, щоб досягти максимальної відповідності комунікативній ситуації оригіналу. У випадках складних багатозначних фразеологізмів можливе використання приміток для кращого розуміння читачем.

Фразеологізми також відображають національні особливості мислення, які можуть бути незрозумілими для іншої культури. К. Антонова зазначає, що "національна специфіка фразеологізмів асоціюється з культурно-національними еталонами і стереотипами, які утворюють характерний для лінгвокультурної спільноти менталітет" [Антонова 2020, с. 11]. Наприклад, український вираз "виносити сміття з хати" можна перекласти на німецьку як "den Dreck aus dem Haus bringen", має культурний підтекст, що передає ідею збереження приватності. У перекладі важливо враховувати ці нюанси, щоб зберегти автентичність оригіналу.

Перекладач повинен не лише знати лексичні відповідники, але й розуміти соціокультурні реалії, які стоять за фразеологізмами. Ці аспекти роблять переклад фразеологізмів не лише технічною, але й творчою задачею. У дослідженнях німецьких лінгвістів підкреслюється, що правильний підхід до таких виразів може значно вплинути на загальне враження від тексту [Fleischer 1997, с. 62].

Деякі фразеологізми є настільки специфічними, що потребують пояснення або приміток у перекладі. Наприклад, український фразеологізм "переливати з пустого в порожнє" (говорити даремно, безрезультатно) може бути перекладений німецькою як "leeres Stroh dreschen" (дослівно: "молотити порожню соломку") або "Wasser in den Rhein tragen" (дослівно: "носити воду в Рейн"). Хоча образна складова цих фразеологізмів різниться, вони передають той самий смисл марної, безглуздої діяльності.

У таких випадках перекладач може додати примітки, щоб пояснити особливості оригінального виразу та розкрити культурні відмінності у способах образного вираження однакової ідеї. Це допомагає зберегти оригінальний зміст і забезпечити адекватне сприйняття тексту. Водночас важливо, щоб примітки не перевантажували текст і не заважали його читності. Рівновага між точністю і зрозумілістю є ключовим аспектом роботи з такими фразеологізмами.

Фразеологізми можуть мати стилістичну спрямованість, що впливає на їхнє використання в різних жанрах. А. Ковальчук класифікує функціонально-стилістичні властивості фразеологізмів, поділяючи їх на три групи: розмовні з виразно зниженим забарвленням, книжні з піднесено-урочистим забарвленням та стилістично нейтральні [Ковальчук 2022, с. 27]. Наприклад, у художніх текстах вони підкреслюють емоційність та образність, тоді як у наукових текстах їх використання зводиться до мінімуму. Перекладач повинен враховувати ці особливості, щоб зберегти стиль та жанрову специфіку тексту.

Це дозволяє зробити переклад точним та відповідним оригіналу. Важливим є не лише передача змісту, але й збереження стилістичної гармонії тексту, що впливає на його сприйняття читачем.

Важливим аспектом перекладу фразеологізмів є їх функціональне навантаження. Вони можуть виконувати різні функції, від емоційного підсилення до створення комічного ефекту. У дослідженнях Дворнікова підкреслюється, що перекладацький метод Лукаша спрямований на збереження функціонального навантаження фразеологізмів, навіть якщо це вимагає відходу від буквальної точності [Дворніков 2012, с. 36]. Наприклад, німецький фразеологізм "jemandem einen Bären aufbinden" (дослівно: "прив'язати комусь ведмедя") використовується для передачі іронії або обману. Українським еквівалентом цього виразу може бути "вішати локшину на вуха" або "пускати туман в очі", які також передають значення введення когось в оману чи розповідання неправди.

У перекладі важливо зберегти цю функціональність, щоб текст залишався зрозумілим і виразним для читача іншої культури, навіть якщо це потребує заміни вихідного образу (ведмедя) на інший, більш звичний для цільової мови (локшину або туман). Збереження функціональної відповідності між оригіналом і перекладом є одним із найскладніших завдань у роботі з фразеологізмами. Вдалий переклад таких одиниць значно підвищує якість тексту.

Фразеологізми також є засобом збагачення мови, оскільки вони додають їй унікальності та виразності. К. Антонова підкреслює, що "фразеологізми відбивають когнітивну діяльність мовного колективу, їхні представлення про світ. Вони відображають мовну картину світу того чи іншого народу" [Антонова 2020, с. 10]. Вони відображають історичний розвиток мови, зберігаючи сліди минулого у своїй структурі та змісті. Наприклад, багато українських фразеологізмів мають корені в сільському побуті або фольклорі, що відображає історичний контекст їх виникнення. Це робить їх важливими для вивчення культури та історії мови. Перекладач, працюючи з такими одиницями, повинен враховувати їх культурну значущість, щоб зберегти їх автентичність і оригінальну естетику. Отже, фразеологізми є складним, але цікавим об'єктом дослідження у перекладознавстві. Вони вимагають від перекладача глибоких знань, творчого підходу та чутливості до культурних відмінностей. У дослідженнях з теорії перекладу наголошується на необхідності комплексного підходу до перекладу фразеологізмів, що враховує як лінгвістичні, так і культурологічні аспекти [Nord 1997, с. 67]. Їхній переклад є важливим для збереження автентичності тексту, передачі його емоційного та стилістичного забарвлення. Таким чином, аналіз та класифікація фразеологізмів дозволяють не лише зрозуміти їхню структуру та функції, але й знайти ефективні стратегії і тактики їх перекладу.

2. Фразеологізми як засіб вираження емоцій у художній літературі.

Фразеологізми відіграють важливу роль у процесі перекладу художніх текстів, оскільки вони не лише передають зміст, але й додають емоційну виразність та культурний контекст. Вибір правильної стратегії їх перекладу є одним із ключових завдань перекладача, адже невідповідний переклад може спотворити або збіднити оригінальний текст. Фразеологізми можуть виявлятися у найрізноманітніших емоційних станах: від радості до розчарування, від захоплення до відчаю, вони здатні тонко відтінити емоції і передавати нюанси людських переживань. На думку К. Антонової, "фразеологізми відображаються через дзеркало людських почуттів, сприймань та їх оцінок" [Антонова 2020, с. 12]. Через фразеологічні вирази автори мають можливість передати глибину внутрішнього світу своїх персонажів, їхні моральні пошуки і переживання.

Наприклад, вирази, які виражають гнів або обурення, допомагають зобразити конфлікти і напругу, а фразеологізми, що виражають задоволення чи радість, додають легкості і позитиву в текст. А. Ковальчук зауважує: "Фразеологізми -- це своєрідні мікротексти, що вбирають у себе різноманітну інформацію про об'єкти реальної дійсності. Вони не лише називають предмети реальності, але і передають інформацію про психоемоційний стан мовця і про його емоційне відношення до предметів, явищ, ситуацій тощо" [Ковальчук 2022, с. 91].

Перекладачі часто стикаються з серйозними викликами, коли в мові перекладу відсутній точний фразеологічний відповідник оригінального виразу. Як підкреслює Н. Лалаян, "переклад ФО за допомогою відповідного еквівалента -- оптимальне перекладацьке рішення, проте кількість таких безпосередніх відповідників між українською та німецькою мовами досить обмежена" [Лалаян 2011, с. 304]. Це може стати перепорою для точного відтворення змісту та емоційного забарвлення оригіналу, оскільки фразеологізми часто містять культурні чи мовні особливості, що не мають прямих аналогів у іншій мові. У таких випадках перекладачам доводиться вдаватися до адаптації виразу або

пояснювального перекладу. У дослідженнях з теорії перекладу наголошується на необхідності застосування різних перекладацьких прийомів для збереження експресивності та образності фразеологічних одиниць [Newmark 2001, с. 83]. Це дозволяє зберегти основний зміст і передати смислове та емоційне навантаження, яке вкладено в оригінальний текст. Однак важливо враховувати контекст і жанр тексту, щоб переклад не втратив своєї автентичності. Адаптація має бути обґрунтованою, щоб читач у перекладі не відчував порушення стилістичних або емоційних нюансів оригіналу.

Одним із важливих аспектів перекладу є врахування стилістики оригіналу. Стилiстичні особливості, зокрема гумор, сатира чи сарказм, вимагають від перекладача особливої уваги, оскільки передати тональність та настрій таких виразів буває не просто. Фразеологізми, що використовуються в гумористичних чи саркастичних контекстах, можуть мати специфічне значення, яке важко втілити без втрати початкової емоційної забарвленості.

Перекладач повинен не лише зберегти точність перекладу, але й підібрати адекватні мовні засоби, щоб зберегти характер оригіналу. Як підкреслює А. Дворніков: "Основними перекладацькими прийомами, якими користується М. Лукаш для відтворення семантичної категорії "людина", є однозначні семантичні відповідники; контекстуальна синонімія; стилістична синонімія; стилістичне вирівнювання образів" [Дворніков 2013, с. 191]. Іноді це вимагає креативного підходу і навіть зміни структури фрази, щоб вона добре звучала в іншій мові, але зберігала той самий емоційний ефект. Важливо, щоб такі нюанси не порушували загальну атмосферу тексту і не знижували його емоційної сили.

Фразеологізми часто несуть національно-культурне забарвлення, що ускладнює їхній переклад, оскільки їхній зміст нерідко пов'язаний із специфікою історії, традицій чи менталітету певної нації. Наприклад, німецький вираз "eine Extrawurst bekommen" означає отримати особливе ставлення або пільгу, і його неможливо передати дослівно українською без

втрати значення, оскільки такий вираз не має прямого аналога в українській мові. У таких випадках перекладач змушений шукати еквіваленти або вдаватися до пояснювального перекладу, щоб зберегти значення і відтінки оригіналу. Це є важливою частиною адаптації фразеологізмів до контексту іншої культури та мови. Оскільки фразеологізми часто є невід'ємною частиною національної мови, вони можуть містити глибокі культурні й історичні асоціації, що робить їх переклад ще складнішим. Тому, щоб передати зміст і атмосферу оригіналу, важливо розуміти культурні особливості мови, з якої здійснюється переклад.

У німецькій літературі фразеологізми часто зустрічаються в творах класичних авторів, таких як Йоганн Вольфганг фон Гете, Фрідріх Шиллер і Томас Манн. У дослідженнях, присвячених німецькій фразеології, підкреслюється особлива роль фразеологізмів у класичних літературних творах як засобу характеристики персонажів та створення емоційної атмосфери [Korhonen 2002, с. 57]. Вони використовували ці мовні вирази не лише для стилістичного розмаїття, але й для підкреслення емоційного стану персонажів та глибшого розкриття їхніх характерів. Наприклад, у творах Гете та Шиллера фразеологізми допомагають створювати виразні образи, що дозволяють читачеві краще відчувати внутрішній світ героїв. Творчість Томаса Манна також багата на використання фразеологізмів, що дозволяє йому майстерно передавати психологічні нюанси та соціокультурні реалії того часу. Використання фразеологізмів у таких класичних текстах стає не лише мовним засобом, а й частиною літературної техніки, що додає глибини та емоційного забарвлення. Це показує, наскільки важливими є фразеологізми для літератури, адже вони несуть культурне значення, яке може бути важким для перекладу, але має величезну роль у передачі авторського задуму.

У драмі "Дон Карлос" Шиллер використовує вислів "die Hände in den Schoß legen", що означає бездіяльність або пасивність у ситуаціях, коли від людини очікується активна дія. Цей вираз вражає своєю метафоричністю,

адже він візуалізує момент, коли людина, замість діяти, просто кладе руки на коліна, що символізує її відсутність ініціативи або безпорадність. Для збереження стилістичного ефекту в перекладі, важливо знайти аналогічний вислів в українській мові, який передав би не лише буквальне значення, але й емоційну атмосферу оригіналу. Альтернативно, можна скористатися описовим перекладом, який, хоча й не є прямим фразеологізмом, зможе донести ту ж саму ідею пасивності, але зберегти емоційний відтінок. Важливо, щоб переклад зберігав цю метафору без втрати глибини та сенсу оригіналу, тому що саме в таких моментах фразеологізми стають важливим інструментом авторської стилістики. Таким чином, завдання перекладача полягає не лише в точному відтворенні змісту, але й у передаванні тієї ж самобутності, яку автор вкладав у своїх словах.

Гайнріх Бьолль, у своїх творах, часто використовує фразеологізми для передачі психологічного стану персонажів, що дозволяє глибше зануритись у внутрішній світ героїв. У його літературних творах фразеологізми виконують роль не лише мовних виразів, а й важливих елементів для створення характеру персонажа.

Вони можуть відображати не тільки емоції, але й внутрішню боротьбу, конфлікти або соціальні стосунки, підсилюючи психологічну напругу в тексті. Бьолль вміло використовує такі вирази для підкреслення певних моментів, надаючи їм ще більшу емоційну глибину та контекстуальну значущість. У його творах фразеологізми, таким чином, стають важливим літературним засобом, що дає змогу втілити атмосферу епохи, соціальних умов і людських переживань. Це демонструє, як фразеологізми можуть допомогти не лише в побудові сюжету, але й у створенні багатограних, реалістичних образів.

Фразеологізми можуть відображати суспільні норми та культурні особливості певної епохи, оскільки вони є своєрідним відображенням колективного досвіду та поглядів того часу. У дослідженнях з історичної фразеології наголошується на тісному зв'язку між фразеологічним фондом

мови та культурно-історичними реаліями епохи [Dobrovolskij, Piirainen 2005, с. 68]. Наприклад, у романах XIX століття фразеологізми часто використовуються для вираження моральних принципів, соціальних стереотипів і культурних уявлень, які були актуальними для того періоду. Це дозволяє не лише краще зрозуміти саму літературу, але й поглибити розуміння того, як суспільство сприймало певні явища, що відображалися через мовні звороти. У такому контексті фразеологізми стають не просто мовними одиницями, а важливими історичними та культурними маркерами. Тому їх переклад вимагає від перекладача не тільки мовних навичок, а й глибокого розуміння контексту, в якому ці вирази використовувалися. Неправильний вибір варіанту перекладу може змінити смислову спрямованість тексту або зробити його неприродним і чужим для сучасного читача, втрачаючи важливі відтінки оригіналу. "Кожен перекладач може при вдалому взагалі відтворенні іншомовного твору проминути ту чи іншу рису оригіналу, наголосивши зате на іншій, яка здається йому найістотнішою" [Мхітарян 2021, с. 17].

Переклад фразеологізмів також потребує уваги до особливостей культури, оскільки один і той самий вираз може мати різні конотації або значення в різних мовах. У цьому контексті перекладач повинен враховувати не лише точність відтворення, а й те, як цей вираз сприйматиметься в іншій мовній та культурній ситуації. Тому важливо знайти оптимальний баланс між збереженням оригінального сенсу та адаптацією до нових умов.

Фразеологізми можуть виконувати важливу функцію емоційного забарвлення тексту, створюючи додатковий рівень розуміння між автором і читачем, що дозволяє глибше відчувати атмосферу твору. Вони допомагають передати емоції, ставлення персонажів до подій чи один до одного, що значно збагачує літературний текст. Часто фразеологізми використовуються для підкреслення напруги, гумору, сарказму або іронії, що надає твору певної динаміки і виразності. Завдяки таким виразам автор може ефективно грати з настроєм тексту, маніпулюючи емоціями читача.

Однак переклад таких фразеологізмів може бути складним завданням, оскільки важливо не лише зберегти точність, а й передати цей емоційний відтінок. Тому перекладач має бути уважним до контексту та настрою тексту, щоб зберегти його інтегритет. А. Ковальчук зазначає, що «Труднощі перекладу фразеологізмів пояснюються складністю їх семантичної структури. Вони передають не лише предметно-логічну інформацію, а й психоемоційний стан мовця та його емоційне ставлення до ситуації. Емоційний компонент ґрунтується на образності» [Ковальчук 2022, с. 91].

Особливу складність становить переклад фразеологізмів, які містять культурно- специфічні реалії, адже такі вирази можуть бути незрозумілими або навіть не мати аналогів у цільовій мові. Наприклад, вирази, пов'язані з національними традиціями чи побутовими особливостями, часто потребують адаптації, щоб вони стали зрозумілими для носіїв іншої мови. У таких випадках перекладач має або знайти еквівалент, що має схоже культурне значення, або вдаватися до пояснювального перекладу, щоб передати зміст. Іноді перекладач змушений створювати новий фразеологізм у цільовій мові, щоб зберегти стилістичний ефект оригіналу. Це особливо актуально для творів, де гра слів, алітерація або інші мовні прийоми відіграють важливу роль у створенні атмосфери. Такий підхід дозволяє зберегти автентичність оригіналу та одночасно робить переклад доступним і зрозумілим для нової аудиторії. Фразеологізми можуть також відображати соціальні відносини та стереотипи, закріплені в мові. Вони часто є своєрідним відбитком епохи, культури або певної соціальної групи, що характерно для певного часу або простору. Їхнє правильне відтворення у перекладі допомагає краще передати атмосферу часу та місця, у якому розгортається дія твору, що є важливим для глибокого розуміння контексту. Адже саме через фразеологізми читач може відчувати специфіку соціальних взаємин, норм та цінностей, притаманних певному суспільству. У разі неправильного вибору перекладу ці культурно зумовлені вирази можуть втратити свою значущість, що позначиться на сприйнятті твору в цілому. Н. Венжинович наголошує, що «Фразеологізми, що відображають типові

ситуації й уявлення, починають виконувати роль символів, еталонів, стереотипів культури. Таким чином, фразеологізми прямо або опосередковано несуть у собі інформацію про навколишній світ і соціум, який у ньому проживає» [Венжинович 2021, с. 19]. Тому перекладач повинен бути уважним до таких нюансів і ретельно підходити до вибору перекладу, щоб максимально зберегти атмосферу і глибину оригіналу.

Таблиця 1.1

Тактики перекладу фразеологізмів

Тактика перекладу	Опис і приклади
Дослівний переклад	Переклад фразеологізму без змін, що інколи призводить до втрати змісту або створює незрозумілий вираз у цільовій мові. Приклад: "das Kind beym rechten Namen nennen" [Goethe 2018, с. 17] → "справжнім іменем назве дитя" [Гете/Лукаш 1981, с. 19]
Еквівалентний переклад	Використання фразеологічного аналога, що має одне й таке саме значення у цільовій мові, зі збереженням культурних і мовних особливостей оригіналу (без зміни образу). Приклад: "ins Herz gelegt" [Goethe 2018, с. 47] → "душа її приймає" [Гете/Лукаш 1981, с. 54]

Адаптація	Заміна на подібний вислів, що передає зміст, але зі зміною образу, для кращого сприйняття у контексті цільової культури. Приклад: "Ins Reine bringen" [Goethe 2018, с. 168] → "розміркуйте" [Гете/Лукаш 1981, с. 190]
Пояснювальний переклад	Передача значення фразеологізму описовим способом, що дозволяє чітко донести семантику виразу без втрати змісту. Приклад: "zu Grunde gehn" [Goethe 2018, с. 30] → "пропав без вороття" [Гете/Лукаш 1981, с. 35]
Контекстуальний переклад	Переклад фразеологізму з урахуванням контексту, що дозволяє точніше передати значення, якщо прямий переклад не підходить. Приклад: "mir nichts dir nichts" [Goethe 2018, с. 282] → "так чи сяк" [1981, с. 322]

Таблиця 1.1 містить різні тактики перекладу фразеологізмів, що використовуються для збереження точності і стилістичних особливостей оригіналу в цільовій мові. Перша тактика, дослівний переклад, може призводити до втрати змісту, коли вираз не має прямого відповідника. Еквівалентний переклад передбачає використання фразеологічного аналога, що має таке ж значення в іншій мові. Адаптація дозволяє передати зміст виразу через подібний вислів, який може змінювати образ, але зберігає основну ідею. Пояснювальний переклад використовується для описового відтворення значення фразеологізму, коли пряма передача виразу неможлива. Контекстуальний переклад забезпечує точніше відтворення значення з урахуванням ситуації вживання фразеологізму.

Дослівний переклад полягає в тому, що фразеологізм перекладається без змін, зберігаючи його структуру та образ. Однак ця тактика часто призводить до втрати змісту або робить вираз неприродним у цільовій мові. Показовим прикладом такого перекладу є відтворення фразеологізму "das Kind beym rechten Namen nennen" як "справжнім іменем назве дитя" [Гете/Лукаш 1981, с. 19], де повністю збережена образна основа оригіналу, включаючи ключові компоненти "дитя" (Kind) та "ім'я" (Namen). Така тактика можлива, коли образність фразеологізму зрозуміла представникам обох культур без додаткових пояснень. Цей підхід дозволяє зберегти автентичність та культурний колорит оригіналу, надаючи читачеві можливість відчувати особливості мислення іншого народу. Водночас перекладач має пильнувати, щоб такий дослівний переклад не порушував смислову цілісність контексту і не створював штучних конструкцій, які звучать неприродно в цільовій мові. У випадку з наведеним прикладом дослівний переклад є доцільним, оскільки метафора називання речей справжніми іменами є універсальною для багатьох культур, включаючи українську.

Еквівалентний переклад включає використання в перекладі фразеологізму, що має таке ж значення і таку ж образну основу, як і в оригіналі. Ця тактика дозволяє зберегти оригінальний зміст, передаючи той самий функціональний та експресивний компоненти стилістичного значення. Це можна простежити у перекладі фразеологізму "ins Herz gelegt" (покладено до серця) як "душа її приймає" [Гете/Лукаш 1981, с. 54], де зберігається внутрішня форма сприйняття чогось на глибинному, душевному рівні, хоча компонент "серце" замінено на "душу". Така заміна є доречною в українському контексті, де душа частіше виступає вмістилищем почуттів та переконань, ніж серце. При цьому переклад зберігає емоційне навантаження та філософську глибину оригіналу, передаючи ідею внутрішнього засвоєння, інтеріоризації певних переконань. Еквівалентний переклад є особливо ефективним, коли існують подібні культурні концепції в обох мовах, але з певними нюансами в

їхньому лексичному вираженні. Перекладач фактично звертається до спільної концептуальної бази, але адаптує її до мовних норм цільової культури. Це дозволяє зробити переклад природним і зрозумілим для читача, не втрачаючи смислової та емоційної цілісності оригіналу. У наведеному прикладі використання лексеми "душа" замість "серце" не змінює загального філософського контексту роздумів про внутрішні переконання, але гармонійно вписується в систему українських образів.

Адаптація передбачає заміну оригінального фразеологізму на подібний вислів, що може мати іншу форму або образність, але передає той самий зміст. Ця тактика допомагає зберегти експресивність і зміст виразу, навіть якщо прямий переклад неможливий або не доречний у цільовій культурі. Німецький фразеологізм "Ins Reine bringen" (привести до ладу, з'ясувати) у перекладі Лукаша трансформується на більш природний для української мови заклик "розміркуйте" [Гете/Лукаш 1981, с. 190], що зберігає ідею логічного осмислення, але змінює образну основу. У німецькому фразеологізмі використовується метафора впорядкування, приведення до чистоти (Reine - чистий, чіткий), тоді як український відповідник зосереджується на процесі міркування, раціонального обдумування. Такий підхід дозволяє адаптувати іншомовний вираз до системи образів, звичних для цільової аудиторії, що полегшує сприйняття тексту та дозволяє уникнути культурного непорозуміння. Лукаш майстерно використовує цю тактику, створюючи вирази, які звучать природно українською мовою, але при цьому зберігають основний зміст і функцію оригінального фразеологізму. Адаптація є особливо важливою, коли фразеологізм містить культурно-специфічні реалії або алюзії, які можуть бути незрозумілими для читача перекладу. У таких випадках буквальний переклад призвів би до втрати експресивності та смислової ясності, тоді як адаптація дозволяє зберегти прагматичний ефект висловлювання, забезпечуючи його функціональну еквівалентність в іншомовному культурному контексті.

Пояснювальний переклад використовується тоді, коли неможливо знайти еквівалентний переклад фразеологізму, і перекладач передає його

значення описовим способом. Наприклад, фразеологізм "zu Grunde gehn" (буквально "йти до дна") перекладено як "пропав без вороття" [Гете/Лукаш 1981, с. 35], що є описовим відтворенням ідеї загибелі з додаванням нового компоненту невідворотності, який підсилює драматизм ситуації. Таке рішення дозволяє експлікувати імпліцитне значення оригінального виразу, роблячи його більш зрозумілим для українського читача, для якого просторова метафора "йти до дна" може бути менш виразною. Пояснювальний переклад часто супроводжується розширенням лексичного складу фразеологізму, як у наведеному прикладі, де додається компонент "без вороття", відсутній в оригіналі. Це не є недоліком, а, навпаки, дозволяє компенсувати втрату експресивності, яка могла б виникнути при буквальному перекладі. Такий підхід є особливо доречним при перекладі емоційно насичених фразеологізмів, де важливо передати не лише денотативне значення, але й конотативні відтінки, афективний компонент виразу. Майстерність перекладача полягає в тому, щоб знайти оптимальний баланс між поясненням і збереженням лаконічності, між експлікацією імпліцитних смислів і збереженням художньої цінності оригіналу. У перекладі Лукаша пояснювальний метод часто поєднується з елементами адаптації, що дозволяє створити вирази, які органічно вписуються в українську мовну картину світу, але при цьому зберігають філософську глибину оригіналу.

Контекстуальний переклад передбачає відтворення фразеологізму з урахуванням конкретної ситуації його вживання. Яскравим прикладом є переклад німецького фразеологізму "mir nichts dir nichts" (буквально "мені нічого, тобі нічого") як "так чи сяк" [Гете/Лукаш 1981, с. 322]. Хоча образна основа змінюється повністю, такий переклад точно передає основну ідею легковажності, недбалості дії в конкретному контексті. Німецький фразеологізм має специфічну структуру з повторенням займенників та заперечень, яка не має прямих аналогів в українській мові. Тому перекладач звертається до виразу, який передає не стільки структуру оригіналу, скільки його функцію в даному контексті - вираження

байдужості, недбалості, відсутності зусиль. Український вираз "так чи сяк" ідеально підходить для цієї мети, оскільки він теж вказує на відсутність особливих зусиль чи уваги до способу виконання дії. Контекстуальний переклад вимагає від перекладача глибокого розуміння не лише буквального значення фразеологізму, але й його прагматичної функції, ролі в конкретній комунікативній ситуації. Це передбачає аналіз не лише самого фразеологізму, але й ширшого контексту - хто говорить, до кого звертається, з якою метою і в яких обставинах. Така увага до контексту дозволяє знайти оптимальний варіант перекладу, який, можливо, відрізняється від стандартного словникового відповідника, але краще відтворює комунікативну інтенцію оригіналу в конкретній ситуації. У перекладі Лукаша контекстуальний підхід часто застосовується для відтворення емоційно забарвлених висловлювань персонажів, що сприяє збереженню психологічної достовірності образів та драматичної напруги сцен.

Таким чином, переклад фразеологізмів у художніх текстах вимагає комплексного підходу, що включає ретельний аналіз семантики, етимології, компонентів стилістичного значення, контексту та культурних особливостей, щоб зберегти всі аспекти оригіналу. Кожен фразеологізм має свої особливості, що пов'язані з мовними та культурними традиціями, і його точний переклад потребує знання не лише мовних і жанрово-стильових літературних норм, а й глибокого розуміння авторської манери письма. Перекладач має бути уважним до того, як вираз функціонує в контексті твору, чи підкреслює він певний стиль, настрій чи соціальний аспект, і на основі цього обирати найбільш відповідний варіант перекладу. Успішний переклад дозволяє передати не тільки зміст, а й емоційний вплив оригінального тексту, зберігаючи атмосферу і глибину літературного твору.

3. Загальні особливості перекладу фразеологізмів.

Переклад фразеологізмів, які позначають емоції, є складним завданням, що вимагає від перекладача не тільки глибоких мовних знань, а й

розуміння культурного контексту. Фразеологічні вирази нерідко вбирають у себе багатовіковий досвід народу, його традиції, соціальні уявлення та навіть історичні події. Як зазначає А. Ковальчук, «фразеологізми є душею будь-якої національної мови, де неповторним чином виражаються дух і своєрідність нації» [Ковальчук 2022, с. 32]. Фразеологізми на позначення емоцій відіграють особливу роль, оскільки вони не лише передають інформацію про стан людини, а й відображають національні особливості сприйняття та вираження емоцій. Тому дослівний переклад таких виразів найчастіше є непридатним, а пошук адекватного відповідника стає головним завданням перекладача.

У лінгвістиці існують різні підходи до перекладу емоційних фразеологізмів. Один із найпоширеніших --- це використання часткових семантичних еквівалентів, коли у мові перекладу знаходять вираз, що передає ту саму емоційну конотацію. Як зазначає А. Антипова, «оптимальним перекладацьким рішенням є пошук ідентичної фразеологічної одиниці» [Антипова 2020, с. 65].

Однак не завжди можливо знайти еквівалент, особливо якщо фразеологізм має культурно-специфічний характер. Наприклад, німецький вираз "die Nase voll haben", що дослівно означає «мати повний ніс», у переносному значенні передає відчуття роздратування або втоми від чогось. В українській мові аналогічного виразу немає, проте можна передати той самий емоційний стан через нейтралізацію або експресивізацію значення, наприклад, «мені це набридло» або «терпець урвався». Як підкреслюється у дослідженнях Антонової К., «культурологічна цінність фразеологізму залежить від того, що виступає в ньому як національно-культурний компонент» [Антонова 2020, с. 1]. У таких випадках перекладач повинен знайти баланс між збереженням змісту і природністю звучання в цільовій мові.

Однією з проблем при перекладі емоційних фразеологізмів є їх багатозначність. Деякі вирази можуть мати різні відтінки значення залежно від контексту.

Наприклад, німецьке "die Geduld verlieren" може перекладатися як «втратити терпіння» або «розлютитися», залежно від емоційної інтенсивності ситуації. У таких випадках перекладач повинен враховувати не лише семантичне наповнення виразу, а й загальну атмосферу тексту, щоб передати правильний рівень емоційності.

Фразеологізми, що виражають емоції, нерідко мають метафоричний характер, і це також створює труднощі при їхньому перекладі. Наприклад, німецький вираз "Schmetterlinge im Bauch haben" (буквально «мати метеликів у животі») використовується для позначення стану закоханості або хвилювання. В українській мові подібного метафоричного виразу немає, тому можливі варіанти адаптації, такі як «відчувати тремтіння в животі» або «переживати солодке хвилювання». У таких випадках важливо знайти відповідний спосіб передати образність фразеологізму без втрати його емоційного забарвлення.

Іншою важливою тактикою перекладу є компенсація. Якщо фразеологізм не піддається точному відтворенню, перекладач може компенсувати його в іншій частині тексту, використовуючи додаткові емоційно насичені вирази або змінюючи стилістику речення. Це особливо актуально для художніх творів, де атмосфера і стиль мають ключове значення. Наприклад, якщо в оригінальному тексті використовується фразеологізм із культурною прив'язкою, яка буде незрозуміла читачу цільової мови, перекладач може обрати інший вираз, який викличе аналогічну емоційну реакцію.

Переклад фразеологізмів на позначення емоцій також пов'язаний із соціокультурними особливостями. Емоційна експресія в різних мовах може мати різний ступінь вираженості. Наприклад, у слов'янських мовах емоційні фразеологізми часто є більш експресивними, ніж у германських чи романських мовах. Це означає, що перекладач повинен зважати на рівень емоційної насиченості, щоб уникнути надмірної або, навпаки, недостатньої експресії.

У сучасних дослідженнях з перекладу фразеологізмів звертають увагу на когнітивний підхід, який розглядає фразеологізми як відображення національної картини світу. Наприклад, у працях про українську фразеологію підкреслюється, що фразеологізми є носіями культурних концептів, а їх переклад має враховувати не лише лексичний рівень, а й глибші смислові зв'язки [Зорівчак 1983, с. 87]. Це підтверджує, що переклад фразеологізмів, пов'язаних з емоціями, не може бути суто механічним процесом, а вимагає від перекладача високого рівня креативності та міжкультурної компетентності.

Отже, переклад фразеологізмів, що позначають емоції, є складним і багатогранним завданням, яке потребує глибокого розуміння мовних і культурних особливостей. Використання еквівалентів, адаптації, компенсації та інших перекладацьких тактик дозволяє зберегти всі компоненти стилістичного значення фраземи, емоційне забарвлення оригіналу та зробити текст перекладу зрозумілим і природним для читача. Успішний переклад таких виразів базується не лише на знанні мови, а й на здатності відчутти та передати атмосферу тексту, що є ключовою складовою якісного літературного перекладу.

Переклад фразеологізмів потребує не лише точності, а й урахування стилістичних та прагматичних аспектів мови. Вони мають глибокий культурний контекст і можуть набувати різних відтінків значення залежно від ситуації.

Важливо, щоб перекладач не просто відтворював зміст, а й передавав нормативний компонент стилістичного значення та емоційне забарвлення вислову. У деяких випадках прямий переклад є неможливим або звучить неприродно, тому застосовується пошук фразеологічних аналогів зі зміною образу, які викликають подібні асоціації в носіїв мови перекладу. Такий підхід допомагає зберегти стиль тексту, уникнути непорозумінь і передати задум автора.

У перекладацькій практиці важливо зберігати не лише зміст фразеологізмів, а й їхню ритмічну та інтонаційну структуру, особливо

якщо текст оригіналу має віршовану організацію. Це актуально, наприклад, у версифікованих творах художньої літератури, рекламних слоганах, публіцистиці чи промовах, де фразеологізми використовуються для створення виразного стилістичного ефекту. У таких випадках перекладачеві необхідно не просто знайти відповідний еквівалент, а й адаптувати вислів так, щоб він звучав природно та викликав у цільовій аудиторії подібні асоціації. Це може вимагати не буквального перекладу, а певного переосмислення конструкції, що дозволяє зберегти стилістичну і прагматичну функцію вислову.

Одна з головних проблем перекладу – це фразеологізми, пов'язані з історичними або культурними реаліями певної нації. Якщо вони не мають прямих відповідників в іншій мові, може знадобитися описовий переклад або додавання приміток перекладача. Наприклад, німецький вислів "In den sauren Apfel beißen", що означає «доводиться робити щось неприємне», походить від порівняння з необхідністю з'їсти кисле яблуко.

Цей фразеологізм має глибоке історичне коріння. Його походження пов'язане з середньовічною німецькою культурою, коли несвіжі, кислі яблука часто були єдиною доступною їжею під час неврожаїв або в зимовий період. Етимологічно вираз виник у XVI столітті, коли з'явився в творах відомих німецьких письменників того часу. Історик німецької мови Фрідріх Клуге у своїх працях вказує, що цей фразеологізм спочатку мав буквально значення – вимушене споживання кислих яблук через голод, а пізніше набув метафоричного значення – примус робити щось неприємне через відсутність альтернатив. У німецькій літературі XVIII-XIX століть, зокрема у творах Гете та Шиллера, цей фразеологізм уже використовувався в його сучасному переносному значенні.

В українській мові немає аналогічного історично обумовленого фразеологізму з таким самим етимологічним підґрунтям та образністю, тому доречно передавати його значення через функціональні відповідники, такі як «проковтнути гірку пігулку» або «змиритися з необхідністю».

Фразеологізми також можуть мати кілька значень, залежно від контексту, що створює додаткові труднощі для перекладу. Наприклад, німецький вираз "Das Eis brechen" може означати як «подолати бар'єр у спілкуванні», так і «почати щось нове». Українським відповідником є «розтопити лід» або «почати розмову», але правильний вибір залежить від контексту. Неправильне тлумачення може змінити зміст висловлювання або навіть призвести до комічного ефекту.

У перекладі фразеологізмів важливо враховувати міжмовні подібності та відмінності. Деякі фразеологічні конструкції мають аналоги у кількох мовах, що спрощує роботу перекладача. Наприклад, німецький вираз "Jemandem die Daumen drücken" буквально означає «тиснути комусь пальці», але має значення «бажати удачі». В українській мові цей вислів передається як

«тримати кулаки». Хоча образи різняться, загальна ідея залишається незмінною, що дозволяє перекладачу легко знайти аналог. Водночас, є вирази, які здаються схожими, але мають різні конотації в різних мовах.

Наприклад, німецьке "den Löffel abgeben" означає «померти», тоді як український аналог

«відкинути копита» має грубішу конотацію. Такі нюанси вимагають уважного підходу, щоб уникнути зміщення стилістичного забарвлення тексту.

Контекст відіграє ключову роль у виборі правильного перекладу. Один і той самий фразеологізм може мати нейтральний, гумористичний або навіть саркастичний відтінок функціонального і нормативного компонентів стилістичного значення залежно від ситуації. Перекладач повинен уважно аналізувати не тільки значення окремих слів, а й загальний стиль тексту, мовлення персонажів, і навіть настроїв автора. Наприклад, якщо фразеологізм використовується у формальному тексті, його варто передати більш стримано, тоді як у розмовному мовленні можна застосувати більш емоційний або навіть жартівливий відповідник.

Таким чином, переклад фразеологізмів є складним і багаторівневим процесом, що вимагає глибоких знань мови, культури та стилістичних особливостей тексту. Крім механічного пошуку еквівалентів, перекладач має вміти адаптувати вирази до контексту, зберігаючи їхній емоційний вплив і стилістичну доречність. Це робить переклад не просто технічним завданням, а справжнім мистецтвом, де кожне слово відіграє важливу роль у створенні цілісного та гармонійного тексту.

Висновки до розділу 1.

У першому пункті було розглянуто фразеологізми як особливі мовні одиниці, що відзначаються стійкістю структури, метафоричністю та цілісністю значення. Детально проаналізовано їх класифікацію за значенням і структурою, що полегшує розуміння цих одиниць та їхній переклад. Особливу увагу приділено культурному контексту, який є визначальним для адекватного відтворення фразеологізмів, а також тактикам, які перекладачі застосовують для передачі функціонального, нормативного та експресивного компонентів стилістичного значення цих виразів. Показано, що фразеологізми не лише передають національно-культурні особливості, але й слугують важливим засобом стилістичного збагачення текстів різних жанрів.

У другому пункті було розглянуто важливу роль перекладу фразеологізмів, який є складним і багатогранним процесом, що вимагає вибору відповідної тактики в залежності від контексту, стилю та культурних особливостей оригіналу. Кожна з тактик у межах обраної перекладачем стратегії — дослівний переклад, еквівалентний переклад, адаптація, пояснювальний переклад та контекстуальний переклад — має свої переваги та обмеження, що визначають їх використання в різних ситуаціях. Успішний переклад фразеологізмів потребує не лише лексичної точності, але й глибокого розуміння культурних і емоційних нюансів оригіналу. Вибір правильної стратегії та відповідних тактик дозволяє зберегти смислову точність, емоційну атмосферу та стилістичні

особливості тексту оригіналу, що є важливим для передачі авторського задуму.

У третьому пункті були висвітлені загальні особливості відтворення фразеологізмів, зокрема труднощі, що виникають через відсутність еквівалентів у мові перекладу. Визначено основні тактики перекладу, такі як дослівний переклад, адаптація та описовий переклад, що дозволяють зберегти зміст та стилістичне значення фразем оригіналу. Було підкреслено, що для успішного перекладу необхідно враховувати ідейно-образний зміст, історичний та соціокультурний контекст, літературну традицію, ритмомелодику та стиль автора, що є особливо важливим у випадку з художнім текстом, де фразеологізми несуть не лише лексичне, а й концептуальне емоційно-культурологічне значення.

РОЗДІЛ 2. СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПЕРШОТВОРІ ЙОГАНА ВОЛЬФГАНГА ФОН ГЕТЕ «ФАУСТ» В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ

1. Фразеологізми, що виражають емоції, у першотворі трагедії «ФАУСТ»

Трагедія Йогана Вольфганга фон Гете «Фауст» належить до вершинних творів світової літератури, де фразеологічні одиниці функціонують як важливий інструмент емоційного увиразнення тексту, розкриття психологічних станів персонажів та формування специфічної атмосфери твору. Як підкреслює К. Мхітарян, «художній образ розуміється нами як сукупність мовних засобів різних ієрархічних рівнів, які використовуються письменником для характеристики у першу чергу внутрішнього (психологічного, емоційного) стану героїв» [Мхітарян 2021, с. 72]. У цьому контексті фразеологізми стають ємними смисловими одиницями, що дозволяють створити багатовимірний емоційний портрет персонажів.

Наше дослідження емоційних фразеологізмів у трагедії «Фауст» здійснюється на основі системного підходу, що передбачає: 1) виявлення фразеологізмів у тексті оригіналу; 2) аналіз їхнього функціонування в контексті; 3) класифікацію за типом вираженої емоції; 4) дослідження їхньої ролі в створенні емоційної атмосфери твору. Цей методологічний підхід дозволяє виявити не лише семантику фразеологізмів, але й їхні відтінки стилістичного значення, зокрема експресивно-емоційне забарвлення, що є принципово важливим для перекладознавчого аналізу.

Проведений аналіз дозволив класифікувати фразеологізми трагедії «Фауст» за типами емоцій, які вони виражають. Така класифікація формує необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого перекладознавчого аналізу, оскільки саме емоційна складова цих виразів становить особливу перекладацьку проблему.

Фразеологізми, що виражають інтелектуальне розчарування та пізнавальну фрустрацію

Ця група фразеологізмів відображає ключову філософську проблематику твору – обмеженість людського пізнання, розчарування в можливостях науки. Вони формують емоційний фон інтелектуальних пошуків Фауста, підкреслюючи його внутрішній конфлікт.

Центральним для цієї групи є фразеологізм "ein Buch mit sieben Siegeln" (щось незрозуміле, таємниче, недоступне для розуміння), який Фауст використовує у діалозі з Вагнером:

Контекст в оригіналі: "Wagner: Verzeiht! es ist ein groß Ergetzen, Sich in den Geist der Zeiten zu versetzen; Zu schauen, wie vor uns ein weiser Mann gedacht, Und wie wir's dann zuletzt so herrlich weit gebracht. Faust: O ja, bis an die Sterne weit! Mein Freund, die Zeiten der Vergangenheit Sind uns ein Buch mit sieben Siegeln. Was ihr den Geist der Zeiten heißt, Das ist im Grund der Herren eigner Geist, In dem die Zeiten sich bespiegeln." [Goethe 2018, с. 16].

Контекст у перекладі: "Вагнер: Пробачте, нам приємно завше Побачить, дух часів прослідкувавши, Які колись думки у мудреців були І як далеко ми тепер вперед пішли. Фауст: Авжеж далеко, аж до зір! В часи минулі не сяга наш зір: То книга за сьома печатками. А те, що звеш ти "дух часів", - В тім лиш відбиток духу письменців, По суті, можем помічати ми." [Гете/Лукаш 1981, с. 18]

Цей фразеологізм виражає складний комплекс емоцій: глибоке інтелектуальне розчарування, безсилля перед непізнаним, гірку іронію щодо обмеженості людського пізнання. Походження виразу -- біблійне [Біблія 2004, с. 1321], де в Одкровенні Іоанна Богослова (5:1-5) згадується книга, запечатана сімома печатками, яку ніхто не може відкрити, крім Агнця Божого. У контексті діалогу фразеологізм набуває особливого філософського значення -- він стає метафорою фундаментальної обмеженості пізнавальних можливостей людини, нездатності проникнути в справжню суть минулого. Відповідь Фауста пронизана гіркою іронією, що підкреслюється контрастом з оптимістичним захопленням Вагнера.

Перед перекладачем стояло завдання не лише відтворити біблійну метафору, але й зберегти її філософський підтекст та емоційне забарвлення розчарування і скепсису. Лукаш застосовує тактику повного фразеологічного еквівалента, зберігаючи як образність оригіналу (книга з печатками), так і біблійну алюзію.

У своєму дослідженні А. Дворніков зазначає: "Лукаш майстерно відтворює не лише семантику фразеологізмів, але й весь комплекс їхніх стилістичних функцій, що дозволяє зберегти філософську глибину і емоційну виразність тексту оригіналу" [Дворніков 2011, с. 547].

Перед перекладачем стояло завдання не лише відтворити біблійну метафору, але й зберегти її філософський підтекст та емоційне забарвлення розчарування і скепсису. Лукаш застосовує тактику повного фразеологічного еквівалента, зберігаючи як образність оригіналу (книга з печатками), так і біблійну алюзію.

Перекладач відтворює оригінальну структуру фразеологізму, гармонійно вписуючи його в ритмічну структуру вірша. Важливим елементом перекладу є синтаксична цілісність -- фразеологізм оформлений як завершене речення: "То книга за сьома печатками". Вибір форми "за сьома печатками" замість нормативного "за сімома печатками" зумовлений тактикою збереження ритмомелодики оригіналу. Шестистопний ямб Гете вимагає чіткого дотримання ритмічного малюнку, тому Лукаш вдається до діалектної форми числівника "сьома" замість "сімома", що дозволяє зберегти потрібну кількість складів і римування. Крім того, заміна "печаток" на більш архаїчне "печаті" надає виразу урочистості та сакральності, що відповідає біблійному походженню фразеологізму. Така трансформація не лише зберігає смислову точність, але й посилює афористичність та емоційну виразність, досягаючи фонетичної гармонії завдяки чергуванню твердих і м'яких приголосних, що відтворює загадковість і містичність оригінального образу

Тактика повного фразеологічного еквівалента виявилася оптимальною, оскільки:

1) біблійний фразеологізм має спільне культурне підґрунтя як у німецькій, так і в українській мові; 2) метафора запечатаної книги як символу непізнаваності однаково сприймається в обох культурах; 3) збережена лексико-семантична структура дозволяє відтворити філософську глибину оригіналу. Така перекладацька тактика забезпечує збереження як семантичного наповнення, так і емоційного впливу фразеологізму.

Фразеологізми, що виражають здивування та раптове прозріння

Ця група представляє емоційні стани несподіваного відкриття, осяяння, що часто супроводжують драматичні повороти сюжету. Фразеологізми цієї категорії маркують моменти когнітивних трансформацій персонажів.

Яскравим представником цієї групи є фразеологізм "des Pudels Kern" (прихована суть чогось), який Фауст виголошує в момент перетворення пуделя на Мефістофеля:

Контекст в оригіналі: "Mephistopheles: Wozu der Lärm? was steht dem Herrn zu Diensten? Faust: Das also war des Pudels Kern! Ein fahrender Scolast? Der Casus macht mich lachen." [Goethe 2018, с. 36].

Контекст у перекладі: "Мефістофель: Що тут за шум? Чим зможу вам служити? Фауст: Так ось хто в пуделі сидів! Мандрований схоласт! Оце так насмішив!" [Гете/Лукаш 1981, с. 41]

Цей фразеологізм виник безпосередньо з тексту трагедії «Фауст» і згодом увійшов до німецької мови як стійкий вираз, що означає виявлення прихованої суті або істини. Фразеологізм "des Pudels Kern" (буквально "нутро пуделя") метафорично вказує на внутрішню сутність явища, що ховається за зовнішнім виглядом. У сцені, де Фауст, нарешті, бачить справжнє обличчя пуделя, який виявляється демоном Мефістофелем, цей вираз набуває особливого драматичного значення.

Емоційне забарвлення фразеологізму включає здивування, раптове осяяння, певну інтелектуальну задоволеність від розкриття таємниці, а також тривогу і настороженість перед виявленою загрозою.

Як зазначає Р. Зорівчак: "У випадках, коли фразеологізм виникає безпосередньо в художньому тексті і стає частиною культурного спадку народу, перекладач повинен враховувати не лише його буквальне значення, але й історію виникнення та культурні асоціації, пов'язані з ним" [Зорівчак 1983, с. 64].

Перед перекладачем постала складна задача: передати смисл новоствореного Гете фразеологізму, зберігаючи його зв'язок із сюжетом (перетворення пуделя) та емоційне забарвлення здивування і відкриття. Лукаш застосовує тактику описового перекладу, відмовляючись від метафоричного концепту "ядра/суті", але зберігаючи прагматичну функцію вислову -- передачу моменту виявлення прихованої істини.

Замість дослівного перекладу "Отже, це було нутро пуделя!" перекладач створює вираз "Так ось хто в пуделі сидів!", який точно вписується в контекст сюжету. Описовий переклад "хто в пуделі сидів" компенсує втрату абстрактної метафоричності оригіналу посиленням конкретності та експресивності через окличну конструкцію. Така трансформація зумовлена особливостями української фразеології, де метафора "нутра" як суті менш поширена, ніж просторові метафори на основі дієслова "сидіти" (порівняйте з українськими виразами "чорт у нього сидить", "біс у нього вселився"). Перекладач влучно використовує цю особливість, створюючи вираз, який природно звучить в українській мові і точно передає емоцію здивування від несподіваного відкриття.

Фразеологізми, що виражають містичний трепет і страх

Ця група фразеологізмів формує емоційну атмосферу таємничості, надприродного, що є важливим компонентом трагедії. Вони пов'язані з релігійними, метафізичними аспектами твору.

До цієї групи належить фразеологізм "Blut ist ein ganz besondrer Saft" (кров має особливе, містичне значення), який з'являється в момент укладання угоди з Мефістофелем:

Контекст в оригіналі: "Mephistopheles: Wie magst du deine Rednerey Nur gleich so hitzig übertreiben? Ist doch ein jedes Blättchen gut. Du unterzeichnest

dich mit einem Tröpfchen Blut. Faust: Wenn dieß dir völlig G'nüge thut, So mag es bey der Fratze bleiben. Mephistopheles: Blut ist ein ganz besondrer Saft." [Goethe 2018, с. 47].

Контекст у перекладі: "Мефістофель: Уже засипав, як з лоток... Навіщо стільки тої мови? Бери абиякий листок, А підписатися --- вточи краплину крові. Фауст: Ну що ж, і цей зроблю я крок, Коли вже в вас такі умови. Мефістофель: Кров, бачиш, своєрідний сік." [Гете/Лукаш 1981, с. 54]

Цей вислів, що став фразеологізмом завдяки трагедії Гете, наповнений глибоким емоційним змістом – містичним трепетом, передчуттям фатальності, священним жахом перед невідворотністю. Фраза виникає в критичний момент, коли Мефістофель просить Фауста підписати договір кров'ю. Для Фауста, як вченого-раціоналіста, цей акт спочатку здається лише символічним жестом ("Fratze" – гримаса, маскарад), але Мефістофель своєю відповіддю підкреслює сакральне значення крові, її особливу магічну силу, що скріплює договір.

Фразеологізм функціонує на глибокому культурному рівні, апелюючи до архаїчних вірувань про кров як носія життєвої сили та душі. У контексті сцени він створює напружений емоційний контраст: цинічна буденність, з якою Мефістофель говорить про акт, що має метафізичні наслідки. Ця суперечність посилює тривожну атмосферу ситуації.

Перед перекладачем постало завдання передати не лише лексичне значення виразу, але й його емоційну багатозначність, сакральний підтекст та одночасно цинічну буденність тону Мефістофеля. Лукаш використовує тактику часткового еквівалента, зберігаючи основну метафору крові як особливої рідини ("своєрідний сік"), але вносячи стилістичні трансформації.

Важливою рисою перекладу є додавання розмовного звертання "бачиш", якого немає в оригіналі. Це дружньо-невимушене звертання надає репліці Мефістофеля більш буденного, майже цинічного характеру, що підкреслює контраст між сакральним значенням крові та повсякденністю тону, з яким про це говорить демон. Така перекладацька трансформація не лише

зберігає семантику оригіналу, але й посилює його прагматичний ефект – відчуття дисонансу між буденністю форми і сакральністю змісту, що створює додаткову емоційну напругу.

Збереження метафори "сік" у перекладі дозволяє відтворити символічне порівняння крові з життєдайною рідиною, що є ключовим для розуміння містичного значення сцени. Тактика часткового еквівалента з додаванням розмовного звертання дозволяє досягти балансу між точною передачею змістового дисонансу і ритмомелодикою звучання оригіналу українською мовою.

Фразеологізми, що виражають приреченість та усвідомлення неминучості

Ця група фразеологізмів пов'язана з філософською проблематикою долі, фатуму, невідворотності трагічного кінця. Вони відображають екзистенційний вимір трагедії.

До цієї групи можна віднести фразеологізм "Die Würfel sind gefallen" (рішення прийнято, шляху назад немає):

Контекст в оригіналі: "Mephistopheles: Befrein wir ihn aus diesem engen Thale! Einmal gerettet ist's für tausend Male. Wer weiß wie noch die Würfel fallen? Und hat er Glück, so hat er auch Vasallen." [Goethe 2018, с. 318].

Контекст у перекладі: "Мефістофель: Ходім сердегу визволим з біди, Врятуймо раз, а може, й назавжди; Хтозна, що в небі зорі написали? Всміхнеться доля --- знайдуться й васали." [Гете/Лукаш 1981, с. 363]

Цей фразеологізм латинського походження (*Alea iacta est* – "жереб кинуто"), який традиційно приписується Юлію Цезарю при переході Рубікону, символізує остаточне, безповоротне рішення, після якого неможливо повернутися назад. У трагедії вираз використовується Мефістофелем у питальній формі ("як ще впадуть кості?"), що додає відтінок невизначеності, але водночас зберігає фаталістичний підтекст – рішення вже прийнято, і тепер все залежить від долі.

Емоційне забарвлення фразеологізму включає фаталізм, покірність долі, усвідомлення неможливості змінити хід подій. У контексті сцени, де

Мефістофель говорить про порятунок Фауста, цей вираз набуває особливого значення – він підкреслює, що подальший розвиток подій залежить не від людської волі, а від вищих сил, фатуму.

Етимологія виразу пов'язана з азартними іграми (кидання гральних кісток), що додає метафоричний відтінок сприйняття життя як гри, в якій людина може лише кинути кості, але не контролювати їх падіння. Ця метафора глибоко вкорінена в європейській культурній традиції та філософії.

Перед перекладачем постало складне завдання: передати не лише буквальне значення фразеологізму, а й його глибокий культурний підтекст, емоційне забарвлення фаталізму, його питальну форму, що створює ефект невизначеності та

очікування. Лукаш використовує тактику фразеологічного аналога, повністю змінюючи образну основу виразу – від метафори гральних кісток (азартна гра) до метафори зоряного письма (астрологічні вірування). Перекладач трансформує "Wer weiß wie noch die Würfel fallen?" (Хто знає, як ще випадуть кості?) у "Хтозна, що в небі зорі написали?", зберігаючи питальну форму і загальну ідею невідомості майбутнього.

Ця заміна становить цікавий приклад культурної адаптації, оскільки образ зірок, які визначають долю, є більш характерним для української фольклорної традиції, ніж азартні ігри. В українській культурі зорі часто асоціюються з написаною на небі долею, про що свідчать численні народні пісні та прислів'я. Така заміна робить текст ближчим до сприйняття українського читача, зберігаючи при цьому ключову ідею фатальної визначеності майбутнього, яка не залежить від людської волі.

Незважаючи на зміну образності, перекладач зберігає ключове емоційне забарвлення фаталізму та невідворотності долі, що є центральним для цього фразеологізму. Цей приклад демонструє, як творча трансформація образної основи фразеологізму при збереженні його експресивного компонента стилістичного значення та функції в тексті може стати успішною перекладацькою тактикою.

Фразеологізми, що виражають роздратування та презирство

Ця група характеризується негативним емоційним забарвленням, часто пов'язаним з критичним ставленням до інших персонажів або явищ. Такі фразеологізми найчастіше зустрічаються в мовленні Мефістофеля.

Яскравим представником цієї групи є фразеологізм "in jeden Quark begräbt er seine Nase" (втручатися в чужі справи, пхати носа куди не слід):

Контекст в оригіналі: "Mephistopheles: Und läg' er nur noch immer in dem Grase! In jeden Quark begräbt er seine Nase. Der Herr: Hast du mir weiter nichts zu sagen? Kommst du nur immer anzuklagen?" [Goethe 2018, с. 8].

Контекст у перекладі: "Мефістофель: Та у траві іще б якось жилося, Так ні, притьмом в болото суне носа. Господь: І вічно скаржишся мені ти! Невже ж тебе задовольнити" [Гете/Лукаш 1981, с. 9]

Цей вислів, яким Мефістофель характеризує Фауста в розмові з Богом, виражає глибоке роздратування демона щодо людської допитливості. Фразеологізм поєднує соматичний компонент "ніс" (Nase) як символ допитливості та проникнення з низьким, побутовим "Quark" (сир, дрібниця, бруд), що підкреслює презирливе ставлення Мефістофеля до об'єктів людського зацікавлення. Цікаво, що в оригіналі слово "Quark" буквально означає "свіжий сир", але в поєднанні з дієсловом "begräbt" (закопує, занурює) створює вкрай зневажливий образ дії, яку Мефістофель вважає низькою і негідною.

Емоційне забарвлення фразеологізму включає глибоке роздратування, презирство, зневагу до людської цікавості та непосидючості. У контексті діалогу з Богом цей вираз набуває особливого значення – Мефістофель намагається представити прагнення Фауста до пізнання як недолік, як щось негідне уваги Всевишнього.

Перед перекладачем постало завдання передати не лише значення фразеологізму, але й його негативне експресивно-емоційне забарвлення, зберегти соматичний компонент і водночас адаптувати образ до українських культурних реалій. Лукаш застосовує тактику трансформації образності, замінюючи німецький компонент "Quark" (сир, дрібниця) на

"болото", яке в українській культурній традиції символізує щось брудне, неприємне, небезпечне, і часто використовується в подібних фразеологічних контекстах.

Ця трансформація інтенсифікує негативну оцінку дії, посилюючи емоційне забарвлення презирства і роздратування, що відповідає загальному саркастичному тону Мефістофеля. Збереження соматичного компонента "ніс" (Nase/носа) забезпечує структурно-семантичну відповідність оригіналу. Перекладач додатково підсилює емоційність виразу за допомогою прислівника "притьмом" (негайно, швидко), якого немає в оригіналі, що надає дії рис імпульсивності, нерозважливості. Ця додаткова інтенсифікація компенсує втрату експресивності, пов'язану зі зміною образу.

Інша цікава трансформація в перекладі – заміна дієслова "begräbt" (закопує) на "суне", що є більш природним для української фразеології (порівняйте з виразами "сунути носа не в свої справи", "сунути носа куди не слід"). Ця заміна робить вираз більш ідіоматичним в українській мові, зберігаючи при цьому оригінальне емоційне забарвлення. Така комплексна перекладацька тактика дозволяє створити природний і емоційно насичений відповідник оригінального фразеологізму.

Фразеологізми, що виражають байдужість та цинізм

Ця група фразеологізмів відображає відсторонене, цинічне ставлення до страждань інших, егоїстичну зосередженість на власному комфорті. Вони характерні для відображення обивательської психології.

До цієї групи належать два взаємопов'язані фразеологізми: "sich die Köpfe spalten" (розколювати собі голови) та "alles durch einander gehn" (все йде шкереберть):

Контекст в оригіналі: "Dritter Bürger: Herr Nachbar, ja! so laß ich's auch geschehn, Sie mögen sich die Köpfe spalten, Mag alles durch einander gehn; Doch nur zu Hause bleib's beym Alten." [Goethe 2018, с. 24].

Контекст у перекладі: "Третій міщанин: Еге ж, сусіде, й я за те, Хай б'ються там собі на лихо, Хай світ перевертом іде, Аби у нас було все тихо." [Гете/Лукаш 1981, с. 27]

У цьому фрагменті розмови городян про війну поєднуються два фразеологізми, що формують цілісний образ цинічної байдужості. Обидва вирази демонструють моральну індиферентність міщанина, його готовність спостерігати за чужими стражданнями, якщо вони не порушують його особистого комфорту.

Перекладач використовує комплексний підхід: для першого фразеологізму "sich die Köpfe spalten" (буквально "розколювати собі голови") він застосовує тактику часткового еквівалента – "б'ються там собі на лихо". Заміна натуралістичного образу розколювання голів на менш жорстокий образ бійки відповідає українській мовній традиції, де надмірна натуралістичність могла б порушити стилістичну гармонію тексту.

Для другого фразеологізму "alles durch einander gehn" (все змішується, йде шкереберть) перекладач знаходить яскравий український відповідник – "світ перевертом іде", який посилює філософську глибину виразу і точно передає апокаліптичний масштаб подій, до яких міщанин залишається байдужим.

Особливо вдалими є дейктичні елементи, додані перекладачем: "там собі" та контрастне "у нас". Вони створюють просторове протиставлення між світом війни (далеким "там") і домашнім затишком (близьким "у нас"), що візуалізує егоїстичну позицію міщанина. Фінальне "аби у нас було все тихо" концентрує весь цинізм персонажа, для якого особистий спокій важливіший за глобальні катастрофи.

Така комплексна тактика дозволяє Лукашу не просто відтворити окремі фразеологізми, а створити цілісний образ міщанської обмеженості й морального індиферентизму, що контрастує з емоційною залученістю Фауста до проблем світу.

Фразеологізми, що виражають обережність та настороженість

Ця група фразеологізмів передає емоційні стани тривоги, підозрілості, готовності до небезпеки. Вони відображають постійну напругу в атмосфері трагедії. Представником цієї групи є фразеологізм "sich in acht nehmen" (бути обережним, остерігатися):

Контекст в оригіналі: "Faust (erst ergrimmt, dann besänftigt für sich): Nimm dich in Acht und sprich kein Zauberwort. Sorge: Würde mich kein Ohr vernehmen Müßt' es doch im Herzen dröhnen; In verwandelter Gestalt Üb' ich grimmige Gewalt." [Goethe 2018, с. 353].

Контекст у перекладі: "Фауст (спершу гнівний, потім впинив серце, тихо): Не закликай, не накликай біди! Турбота: Хай нечутна я для вуха, Та душа мій голос слуха; В різних виглядах страшних Сію жах в серцях людських." [Гете/Лукаш 1981, с. 403]

У монолозі Фауста в присутності персоніфікованої Турботи цей фразеологізм передає внутрішню напругу, стан настороженості та емоційної готовності до небезпеки. "Nimm dich in Acht" є сталим німецьким виразом, що означає "стерезися", "будь обережним", а в поєднанні з додатковим застереженням "sprich kein Zauberwort" (не промовляй магічних слів) він набуває особливого містичного відтінку. Контекст цієї сцени надзвичайно важливий – Фауст відчуває наближення містичних сил і готується до зустрічі з ними, що створює атмосферу тривожного очікування.

Емоційний стан Фауста поєднує страх, обережність, внутрішню мобілізацію з рішучістю протистояти загрозі. Важливою деталією є ремарка "erst ergrimmt, dann besänftigt für sich" (спочатку розгніваний, потім заспокоївшись), яка вказує на внутрішню боротьбу героя, його прагнення зберегти самовладання перед лицем надприродної загрози. Фразеологізм, який він використовує, стає засобом самоконтролю, внутрішнім нагадуванням про необхідність обережності.

Перед перекладачем постало складне завдання: відтворити не лише значення фразеологізму, а й передати внутрішню напругу героя, його

настороженість і водночас рішучість. Другим важливим аспектом була потреба зберегти містичний підтекст фрази, пов'язаний із заборонаю використовувати магичні слова (Zauberwort).

Лукаш застосовує тактику контекстуальної заміни, замінюючи фразеологізм "nimm dich in Acht" (бережися) на контекстуальний відповідник застереження "не закликай, не накликай біди". Ця трансформація експлікує імпліцитну небезпеку, про яку йдеться в оригіналі, адаптуючи її до українських народних уявлень про можливість "накликати" біду необережними словами.

Особливо вдалим є використання паралельної конструкції з повтором заперечення (алтерацією) "не закликай, не накликай", що створює ритмічний малюнок, який підкреслює емоційну напругу фрази. Перший елемент "не закликай" прямо відповідає оригінальному "sprich kein Zauberwort" (не промовляй магичних слів), тоді як другий "не накликай біди" є розширенням, що експлікує наслідки такого необережного заклинання.

Цікаво, що перекладач використовує українські народні уявлення про силу слова і можливість "накликати" нещастя, що дуже добре відповідає загальній атмосфері сцени. Така адаптація до українського фольклорного світосприйняття робить текст культурно ближчим до українського читача, зберігаючи при цьому емоційну напругу оригіналу.

У дослідженнях Турі підкреслюється важливість орієнтації перекладача на норми цільової культури при збереженні ключових характеристик оригіналу [Тоугу 1980, с. 73]. Саме такий підхід демонструє М. Лукаш, творчо трансформуючи фразеологізми відповідно до українських культурних норм, але зберігаючи їх емоційне навантаження та функцію в тексті.

Таблиця 2.1. Класифікація фразеологізмів за типами емоцій у трагедії «Фауст»

Тип емоції	Фразеологізм в оригіналі	Відтворення у цільовому тексті	Емоційне забарвлення	Тактика перекладу
1. Інтелектуальне розчарування та пізнавальна	ein Buch mit sieben Siegeln	книга за сьома печатями	Гірка іронія, усвідомлення обмеженості пізнання	Повний фразеологічний еквівалент
2. Здивування та раптове прозріння	des Pudels Kern	хто в пуделі сидів	Шок від відкриття, розгадка таємниці	Описовий переклад
3. Містичний трепет і страх	Blut ist ein ganz besonderer Saft	кров, бачиш, своєрідний сік	Сакральний жах, містичне передчуття	Частковий еквівалент з додаванням
4. Приреченість та усвідомлення	Die Würfel sind gefallen	що в небі зорі написали	Фаталізм, невідворотність долі	Фразеологічний аналог з трансформа
5. Роздратування та презирство	in jeden Quark begräbt er seine Nase	притьмом в болото суне носа	Презирство, роздратування	Фразеологічний аналог з трансформацією образу

6. Байдужість та цинізм	sich die Köpfe spalten	б'ються там собі на лихо	Цинічна байдужість, відстороненість	Контекстуальний відповідник з додаванням ФО «на лихо» (експресивізація)
	alles durch einander gehn	світ перевертом іде	Фаталістична індиферентність, егоїстичне відмежування	Фразеологічний аналог з трансформацією образу
7. Обережність та настороженість	sich in acht nehmen	не закликай, не накликай біди	Тривога, обережність	Контекстуальний відповідник з додаванням синтаксичного паралелізму й алітерації

Таким чином, аналіз фразеологізмів за типами емоцій у трагедії «Фауст» демонструє, що Гете використовує їх для створення складної емоційної палітри твору, від інтелектуальної фрустрації до містичного трепету, від екзистенційного відчаю до цинічної байдужості. Ця емоційна різноманітність відображає глибину психологічних портретів персонажів та забезпечує емоційну насиченість тексту.

Перекладач Микола Лукаш демонструє глибоке розуміння емоційної функції фразеологізмів у художньому тексті, застосовуючи різноманітні тактики для їх відтворення. Для близьких культурних концептів (біблійних фразеологізмів, соматичних метафор) він використовує повний або частковий еквівалент, що забезпечує точну передачу емоційного забарвлення. Для культурно-специфічних одиниць перекладач застосовує фразеологічний аналог, трансформуючи образність, але зберігаючи емоційний вплив. Складні метафоричні конструкції передаються через

описовий переклад, що дозволяє зберегти природність звучання в українській мові. Трансформація образності використовується для адаптації до української мовної картини світу, що робить текст ближчим до українського читача.

Такий комплексний підхід, який варіює тактики залежно від типу фразеологізму та його функції в тексті, дозволяє успішно відтворити емоційну палітру оригіналу в перекладі, зберігаючи художню цілісність твору. Важливо підкреслити, що Лукаш прагне не лише передати лексичне значення фразеологізмів, але й зберегти їхню роль у розкритті психологічних станів персонажів та створенні загальної емоційної атмосфери трагедії, що робить його переклад емоційно достовірним і художньо повноцінним.

2. Семантичний аналіз фразеологізмів у вихідному тексті: образність та емоційне навантаження

Фразеологізми у трагедії «Фауст» функціонують не лише як емоційні маркери, але й як важливі елементи образної системи твору. Їх семантика відображає глибинні філософські концепти трагедії та психологічну складність персонажів.

Семантичний аналіз дозволяє виявити не лише буквальне значення фразеологізмів, але й їхні символічні аспекти, культурні конотації та функції в художньому тексті, що становить особливу перекладацьку проблему.

За семантичними особливостями фразеологізми в трагедії можна класифікувати на кілька основних груп, що відображають різні типи образності.

Фразеологізми з біблійною та міфологічною образністю

Ця група фразеологізмів звертається до сакральної тематики, надаючи тексту додаткового виміру через зв'язок з релігійною традицією.

"Naboths Weinberg" (об'єкт незаконного зазіхання) – фразеологізм біблійного походження, що відсилає до історії з Першої книги Царів

(21:1-16) [Біблія 2004, с. 982], де цар Ахав незаконно привласнив виноградник Навуфея:

Оригінал: "Mephistopheles (ad Spectatores): Auch hier geschieht was längst geschah, Denn Naboths Weinberg war schon da. (Regum I. 21.)" [Goethe 2018, с. 348].

Переклад: "Мефістофель (до глядачів): Ну що ж, не перший цей дідок: І в Навуфея був садок. (Царств. I, 21)" [Гете/Лукаш 1981, с. 398]

Цей фразеологізм становить перекладацьку трудність через свою культурно-специфічну біблійну референцію. В оригіналі Мефістофель використовує цю біблійну алюзію як своєрідний філософський коментар до подій, підкреслюючи циклічність людського зла і несправедливості. Фразеологізм "Naboths Weinberg" став у німецькій мові символом будь-якого незаконного зазіхання на чуже, втіленням несправедливого привласнення.

Перекладацькими викликами тут є: 1) необхідність збереження біблійної алюзії; 2) адаптація до українського культурного контексту; 3) збереження емоційного забарвлення моральної оцінки несправедливості.

Лукаш застосовує тактику контекстуальної адаптації, замінюючи "виноградник" (Weinberg) на "садок", що є більш звичним для української мовної картини світу. Перекладач зберігає власне ім'я "Навуфей", але обирає саме цю форму замість транслітерованої "Набот" (від німецького Naboth) або транскрибованої "Набос" з кількох причин. По-перше, це традиційна українська біблійна форма імені, що використовується в перекладах Святого Письма; по-друге, вона відповідає давньоєврейському звучанню נָבוֹת (Navoth/Navot), що більш етимологічно точно; по-третє, вона краще вписується в ритмомелодику вірша, зберігаючи потрібну кількість складів і наголос. Крім того, така форма створює сильнішу фонетичну асоціацію з українським "навіщо", що підсилює підтекст моральної проблематики епізоду. Перекладач адаптує синтаксичну структуру і образність до української поетичної традиції. Важливим

елементом перекладу є збереження ремарки з біблійним посиланням (Царств. I, 21), що допомагає читачеві ідентифікувати джерело алюзії.

Така комбінована тактика дозволяє зберегти культурну референцію, водночас роблячи вираз природним для українського читача. Переклад передає оригінальне емоційне забарвлення – спокійно-цинічну констатацію вічної людської жадібності і несправедливості, характерну для Мефістофеля.

Фразеологізми з анімалістичною образністю

Ця група включає фразеологізми, які використовують образи тварин для передачі людських емоцій та станів, створюючи яскраві метафоричні картини.

"Die Würmer aus der Nase ziehen" (витягувати черв'яків з носа, випитувати таємниці) – анімалістичний фразеологізм, що передає ідею хитрого випитування інформації:

Оригінал: "Frosch: Laß mich nur gehn! bey einem vollen Glase, Zieh' ich, wie einen Kinderzahn, Den Burschen leicht die Würmer aus der Nase. Sie scheinen mir aus einem edlen Haus, Sie sehen stolz und unzufrieden aus." [Goethe 2018, с. 61].

Переклад: "Фрош: Стривай лиш! Хай вип'ють у охоту, Я визнаю од них усе достоту --- Вони ще проти мене сосуни! А все ж таки здається, що пани: Такі бундючні, гордовиті." [Гете/Лукаш 1981, с. 70]

Цей натуралістичний анімалістичний фразеологізм створює яскравий образ хитрого маніпулювання людиною для отримання інформації. Порівняння з видаленням молочного зуба ("wie einen Kinderzahn") додає образу зверхності, применшення значущості опонента. Емоційний стан мовця в цей момент поєднує самовпевненість, хитрість і передчуття задоволення від майбутньої маніпуляції.

Перекладацькі труднощі включають: 1) натуралістичність і певну грубість образу, яка може звучати неприродно в українській поезії; 2) необхідність збереження емоційного забарвлення самовпевненості; 3) адаптацію до ритміко-метричної структури вірша.

Лукаш застосовує тактику демегафоризації, повністю відмовляючись від оригінальної образності (витягування черв'яків з носа, порівнюваного з видаленням молочного зуба), і замінює її на нейтральніший, вираз "визнаю все достоту". Така перекладацька трансформація зберігає прагматичну функцію вислову – передачу ідеї хитрого випитування, але нейтралізує експресивний компонент його стилістичне забарвлення, адаптуючи до норм української мови, де подібна натуралістична образність могла б звучати занадто грубо. Втрату образності перекладач компенсує використанням розмовного "достоту", що зберігає загальний тон самовпевненості персонажа.

Важливим елементом перекладу є додавання порівняння "вони ще проти мене сосуни", якого немає в оригіналі, але яке повністю відповідає емоційному стану персонажа і компенсує втрату анімалістичної образності новим порівнянням, що підкреслює його зверхність і самовпевненість.

Фразеологізми з соматичною образністю

До цієї групи належать фразеологізми, які використовують частини людського тіла як символічні елементи, часто пов'язуючи фізичне з психологічним.

"Beim Kragen haben" (тримати у своїй владі, ввіймати) – цей фразеологізм використовує соматичну метафору для передачі ідеї контролю:

Оригінал: "Mephistopheles zu Faust: Den Teufel spürt das Völkchen nie, Und wenn er sie beym Kragen hätte." [Goethe 2018, с. 61].

Переклад: "Мефістофель (до Фауста): Людцям і невтямки, що біс Їх може враз за карк схопити." [Гете/Лукаш 1981, с. 70]

Соматичний фразеологізм "beim Kragen haben" (буквально – "тримати за комір") становить перекладацьку складність через необхідність збереження емоційного забарвлення загрози і контролю. У контексті репліки Мефістофеля цей фразеологізм набуває особливого значення – він підкреслює одну з ключових ідей трагедії: люди не усвідомлюють

присутності і впливу демонічних сил навіть тоді, коли ці сили мають над ними повну владу.

Лукаш застосовує тактику контекстуального відповідника, замінюючи "комір" (Kragen) на більш природний для української мови соматизм "карк" (потилиця), що зберігає ідею фізичного контролю та підпорядкування. Хоча елемент одягу "комір" є і в українській культурі, фразеологізм "схопити за карк" має довшу традицію вживання в українській мові та створює сильніший образ підпорядкування через асоціацію з приборканням тварин. Дієслово "hätte" (мав би) перекладач трансформує на більш експресивне "схопити", додаючи інтенсифікатор "враз", що підсилює раптовість і невідворотність дії, компенсуючи втрату експресивності при зміні образу.

Ця перекладацька тактика адаптує фразеологізм до української мовної картини світу, зберігаючи при цьому його емоційне забарвлення загрози. Важливим елементом перекладу є також використання прямого відповідника для відтворення зневажливої характеристики "das Völkchen" (народець, люди). М. Лукаш уживає розмовно-зменшувальну лексему "людці", яка має однаковий з оригіналом нормативний та експресивний компоненти стилістичного значення. Вона підкреслює зверхнє ставлення Мефістофеля до людей і точно відповідає оригінальному емоційному забарвленню.

Фразеологізми з просторовою образністю

Ця група включає фразеологізми, які використовують просторові концепти для передачі складних емоцій та філософських ідей:

"Das Unterste in's Oberste zu kehren" (перевертати все догори дном) – образність будується на метафорі перевертання просторових координат:

Оригінал: "Mephistopheles: Was ehemals Grund war ist nun Gipfel. Sie gründen auch hierauf die rechten Lehren Das Unterste in's Oberste zu kehren. Denn wir entrannen knechtisch-heißer Gruft In's Uebermaß der Herrschaft freier Luft." [Goethe 2018, с. 312].

Переклад: "Мефістофель: Спід верхом став, горами стали ями. Так деякі учені --- круть і верть --- В теоріях все ставлять шкереберть. Як ми звільнились з темного затвору І вирвались на свіжий дух, нагору" [Гете/Лукаш 1981, с. 357]

Цей фразеологізм з просторовою образністю представляє перекладацьку трудність через буквальне відображення просторових відносин "низ" (Unterste) і "верх" (Oberste). В оригіналі Мефістофель використовує цей вираз для критики філософів, які перевертають усталені концепції догори дригом, що має глибоке метафоричне значення як коментар до радикальних філософських течій часів Гете.

Лукаш застосовує тактику адаптації, замінюючи німецький фразеологізм на україномовний експресивний вираз "ставити шкереберть", що зберігає ідею перевертання і безладу. Він доповнює цю трансформацію введенням вигукової парної конструкції "круть і верть", яка посилює ідею хаотичного обертання і перевертання, додаючи емоційної експресивності.

Особливо вдалим перекладацьким рішенням є початок фрагмента: "Спід верхом став, горами стали ями", який структурно відповідає оригінальному "Was ehemals Grund war ist nun Gipfel" (Що колись було дном, тепер є вершиною), але робить образ більш конкретним і виразним через використання парних просторових опозицій "спід–верх" і "гори–ями". Така трансформація підсилює просторову образність фразеологізму, компенсуючи певну втрату експресивності при заміні образів.

Використання народно-розмовного "шкереберть" надає перекладу додаткової експресивності та національного колориту, що компенсує втрату структурної чіткості оригіналу. Ця перекладацька тактика дозволяє зберегти просторову метафору перевертання як філософського концепту, адаптуючи її до української мовної картини світу.

Фразеологізми з темпоральною образністю

"Ein für allemal" (рішуче і остаточно, раз і назавжди) – темпоральний фразеологізм, що виражає ідею остаточноності:

Оригінал: "Mephistopheles: Verbrächte da gränzenlose Zeit In allerliebste-geselliger Einsamkeit. Ich sage Frau'n; denn ein für allemal Denk' ich die Schönen im Plural." [Goethe 2018, с. 315].

Переклад: "Мефістофель: Я б насолоджувався грою То із одною, то з другою, Не знаю, як кому --- мені Жінки любіш у множині." [Гете/Лукаш 1981, с. 359]

Цей темпоральний фразеологізм у німецькій мові використовується для позначення остаточного, безповоротного рішення або встановлення правила, яке не підлягає перегляду. В контексті репліки Мефістофеля фразеологізм набуває іронічного забарвлення, підкреслюючи його цинічне ставлення до жінок і нездатність до моногамних стосунків. Емоційне забарвлення включає самовпевненість, певну бравадність і цинічну відвертість.

Перекладацькі труднощі включають: 1) відсутність точного темпорального еквівалента в українській мові, який би природно вписувався в ритміко-метричну структуру вірша; 2) необхідність збереження іронічного тону і цинічної відвертості; 3) адаптацію до контексту розмови про жінок.

Лукаш застосовує тактику контекстуальної заміни, повністю трансформуючи вираз відповідно до логіки висловлювання. Він відмовляється від ідеї темпоральної остаточності, замінюючи її на контрастне зіставлення "не знаю, як кому — мені", що передає суб'єктивність преференцій Мефістофеля. Ця перекладацька трансформація зумовлена необхідністю зберегти ритмічну структуру та риму, а також потребою створити природно евфонічний український текст.

Перекладач також трансформує структуру всієї фрази, роблячи її більш розмовною і безпосередньою. Заміна книжного німецького виразу "ein für allemal denk' ich die Schönen im Plural" (раз і назавжди я думаю про красунь у множині) на більш безпосереднє "мені жінки любіш у множині" відображає загальну стратегію наближення тексту до українського читача через використання розмовних конструкцій.

Ця перекладацька тактика, хоч і відходить від буквального перекладу фразеологізму, дозволяє зберегти основну ідею остаточності вибору Мефістофеля і його емоційне забарвлення – самовпевненість і цинічну відвертість. Цілісність перекладу забезпечується логічним зв'язком з попередніми рядками, де Мефістофель говорить про свої стосунки з жінками.

Фразеологізми з оцінною образністю

"Mit heiler Haut davonkommen" (уникнути небезпеки без шкоди) – оцінний фразеологізм, що характеризує успішне уникнення неприємностей:

Оригінал: "Der raubt sich Heerden, der ein Weib, Kelch, Kreuz und Leuchter vom Altare, Berühmt sich dessen manche Jahre Mit heiler Haut, mit unverletztem Leib." [Goethe 2018, с. 156].

Переклад: "Той краде вівці, той дружину, Той свічки й хрести з церков, І злодіям немає впину --- Те споживуть і крадуть знов..." [Гете/Лукаш 1981, с. 177]

Цей фразеологізм буквально означає "з неушкодженою шкірою, з цілим тілом" і використовується для опису ситуації, коли людина успішно уникає покарання або неприємностей. У контексті трагедії вираз має яскраве емоційне забарвлення цинічного задоволення від безкарності, відсутності каяття та моральних переживань. Цей фрагмент описує різні види злочинів, які люди здійснюють безкарно протягом багатьох років.

Перекладацькі труднощі включають: 1) необхідність передати ідею безкарності та цинічної самовпевненості злочинців; 2) адаптацію до загального контексту опису злочинів; 3) збереження ритміко-метричної структури вірша.

Лукаш застосовує тактику контекстуальної заміни, повністю трансформуючи оригінальну образність (цілісність шкіри та тіла) на образ безкарного повторення злочинів: "І злодіям немає впину — Те споживуть і крадуть знов...". Така значна трансформація зумовлена необхідністю

адаптації до ширшого контексту та збереження ритміко-метричної структури вірша.

Перекладач розширює опис злочинів, додаючи динамічний елемент циклічності злочинної поведінки, якого немає в оригіналі: злодії "споживають" вкрадене і знову крадуть. Конструкція "злодіям немає впину" підкреслює безперервність і безкарність злочинної поведінки, що є ключовим для розуміння морального послугу цього фрагменту.

Ця перекладацька тактика, хоч і відхиляється від буквального перекладу фразеологізму, зберігає головне емоційне навантаження – цинічну безтурботність злочинців, їхню впевненість у безкарності – але виражає це через опис циклічності злочинів. Такий підхід дозволяє природно інтегрувати переклад у загальний контекст опису різних злочинів, зберігаючи цілісність і логічність фрагмента.

Таблиця 2.2. Функції емоційних фразеологізмів у трагедії «Фауст»

Функція фразеологізму	Приклад в оригіналі	Переклад	Тактика перекладу	Емоційне забарвлення
Філософська концептуалізація емоцій	Naboths Weinberg	І в Навуфея був садок	Контекстуальна адаптація (традиційність +експресивізація)	Філософська алюзивність, емоційна насиченість
Характеротворча функція	Beim Kragen haben	за карк схопити	Контекстуальний відповідник	Владність, загроза

Створення емоційних кульмінацій	Die Würmer aus der Nase ziehen	визнаю од них усе достоту	Деметафоризація (нейтралізація)	Самовпевненість, хитрість
Створення емоційних контрастів	Das Unterste in's Oberste zu kehren	ставлять шкереберть	Адаптація	Хаотичність, безсистемність
Відображення культурно-історичного контексту	Ein für allemal	мені жінки любіш у множині	Контекстуальна заміна	Цинічна відвертість
Увиразнення психологічних станів персонажів	Mit heiler Haut davonkommen	зłodіям немає впину	Контекстуальна заміна (нейтралізація + компенсація за рахунок іншої ФО)	Цинічна безкарність

Висновки до розділу 2

Проведений у другому розділі аналіз фразеологізмів, що виражають емоції у трагедії Йогана Вольфганга фон Гете «Фауст», дозволяє зробити такі висновки:

Фразеологізми на позначення емоцій у трагедії «Фауст» утворюють комплексну систему, яка відображає широкий спектр емоційних станів і виконує ключову роль у створенні психологічних портретів персонажів та емоційної атмосфери твору.

За типами вираженої емоції фразеологізми у трагедії класифікуються на сім основних груп: 1) фразеологізми, що виражають інтелектуальне розчарування; 2) здивування та раптове прозріння; 3) містичний трепет і страх; 4) фаталізм та усвідомлення неминучості; 5) роздратування та презирство; 6) байдужість та цинізм; 7) обережність та настороженість. Ця диференціація відображає емоційну багатшаровість трагедії та її глибокий психологізм. Ці групи перекладач відтворює за допомогою різноманітних тактик: повного і часткового еквівалентів, фразеологічного аналога, описового перекладу, трансформації образності, контекстуального додавання та експлікації, що дозволяє зберегти емоційну своєрідність кожної категорії.

За семантичними особливостями фразеологізми поділяються на п'ять груп: 1) з біблійною та міфологічною образністю; 2) з анімалістичною образністю; 3) з соматичною образністю; 4) з просторовою образністю; 5) з темпоральною образністю та 6) з оцінною образністю. Ця семантична різноманітність демонструє багатство образної системи твору та її зв'язок з різними культурними традиціями. Наведені групи перекладач відтворює, застосовуючи специфічні тактики для кожного типу образності: контекстуальну адаптацію для біблійних фразеологізмів, деметафоризацію для анімалістичних, контекстуальні відповідники для соматичних, адаптацію для просторових та контекстуальну заміну для темпоральних фразеологізмів.

В аспекті образно-функціональних особливостей фразеологізми у трагедії виконують шість основних функцій: філософську концептуалізацію емоцій; характеротворчу функцію; створення емоційних кульмінацій; створення емоційних контрастів; відображення культурно-історичного контексту; увиразнення психологічних станів персонажів. Ці функції підкреслюють ключову роль фразеологізмів у створенні емоційної та філософської глибини трагедії. Названі функції перекладач відтворює у перекладі шляхом комплексного застосування різних тактик: контекстуальної адаптації для філософських концептів, контекстуальних

відповідників для характеротворчої функції, демегафоризації для емоційних кульмінацій, часткових еквівалентів для емоційного забарвлення філософських ідей, адаптації для емоційних контрастів, контекстуальної заміни для відображення культурно-історичного контексту.

Проведений семантичний аналіз фразеологізмів створює теоретичне підґрунтя для подальшого детального дослідження особливостей їх перекладу, оскільки виявлені емоційні та семантичні аспекти становлять основну складність для адекватного відтворення цих одиниць іншою мовою.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ТРАГЕДІЇ «ФАУСТ» М. ЛУКАША

1. Труднощі відтворення фразеологізмів на позначення емоцій

Відтворення фразеологізмів, що позначають емоційні стани, є одним із найскладніших аспектів художнього перекладу. Перекладацькі виклики, з якими зіткнувся Микола Лукаш при роботі з трагедією «Фауст», пов'язані з низкою системних проблем, що потребують комплексного вирішення.

Лінгвокультурна асиметрія фразеологічних систем

Основоположною проблемою при перекладі фразеологізмів є лінгвокультурна асиметрія німецької та української фразеологічних систем. Вона проявляється у відсутності прямих відповідників, різному образному підґрунті та відмінних культурних конотаціях.

Особливо гостро ця проблема проявляється у випадках, коли фразеологізм міцно вкорінений у специфічну культурну традицію вихідної мови. Для німецьких фразеологізмів характерна значна кількість компонентів, пов'язаних із західноєвропейськими культурними реаліями, які не мають прямих відповідників в українській мові. Такі фразеологізми вимагають від перекладача глибокого розуміння не лише власне лінгвістичних, але й етнокультурних аспектів обох мов.

Розглянемо фразеологізм "Zu Schanden haben" (осоромитися, зазнати невдачі) в контексті трагедії:

Оригінал: "Der Philosoph, er weiß es nicht zu fassen, / Da liegt der Fels, man muß ihn liegen lassen, / Zu Schanden haben wir uns schon gedacht." [Goethe 2018, с. 315].

Переклад Лукаша: "Хоч як учені бралися на штуки, / Але, на стид і сором для науки, / Не довели нічого їх труди." [Гете/Лукаш 1981, с. 359].

Етимологія цього фразеологізму пов'язана з давньонімецькою концепцією "Schande" (ганьба, сором), що має особливу культурну конотацію в німецькомовному середовищі, де поняття честі й сорому історично мали велике значення в суспільній ієрархії. "Zu Schanden

werden/haben" буквально означає "прийти до ганьби/осоромитися" і часто вживалося в контексті невдалих громадських або наукових починань.

В українській мові немає еквівалентного фразеологізму з такою ж етимологією та культурними конотаціями. Лукаш застосовує тактику описового перекладу, трансформуючи лаконічний німецький фразеологізм "Zu Schanden haben wir uns schon gedacht" (буквально "ми вже осоромилися своїми міркуваннями") на розгорнуту конструкцію "на стид і сором для науки, не довели нічого їх труди". Перекладач вводить плеоназм "на стид і сором", підсилюючи емоційність висловлювання і компенсуючи культурну специфіку оригіналу через подвоєння синонімічних понять, що є характерним для української фольклорної традиції.

Ця трансформація демонструє лінгвокультурну асиметрію на рівні семантики та стилістичного оформлення. Фразеологізм, який в оригіналі має філософсько-абстрактний характер, набуває в перекладі конкретнішого, емоційно насиченого вираження, більш притаманного українській мовній традиції.

Семантична багатшаровість фразеологізмів на позначення емоцій

Другу значну складність становить семантична багатшаровість фразеологізмів на позначення емоцій. Вони часто містять не лише денотативне значення, але й культурні алюзії, імпліцитні смисли та емоційно-експресивні компоненти стилістичного значення, що вимагає від перекладача високої міжкультурної компетентності.

Ця багатшаровість створює особливу перекладацьку проблему, оскільки вимагає одночасного врахування декількох семантичних площин. При перекладі необхідно визначити, які рівні значення є пріоритетними в конкретному контексті, а від яких можна частково відмовитися заради збереження найважливіших аспектів.

Додаткову складність створює контекстуальна модифікація фразеологізмів, яка часто зустрічається в художній літературі. Автор може творчо переосмислювати усталені вирази, розширювати або звужувати

їхнє значення, що вимагає від перекладача особливої уваги до індивідуально-авторських трансформацій.

Наприклад, фразеологізм "an der Nase herumführen" (обманювати, вводити в оману):

Оригінал: "Und ziehe schon an die zehen Jahr, / Herauf, herab und quer und krumm, / **Meine Schüler an der Nase herum** – / Und sehe, daß wir nichts wissen können!" [Goethe 2018, с. 13]

Переклад Лукаша: "Хоч маю докторське звання / І десять років навмання / Туди й сюди, навкрив-навкіс / **Воджу я учнів своїх за ніс**, — / А серце крається в самого: / Не можем знати ми нічого!" [Гете/Лукаш 1981, с. 16]

Лукаш використовує тактику повного фразеологічного еквівалента, оскільки українська мова має вираз «водити за ніс» із аналогічним значенням та схожими конотаціями. Цікавим є додавання перекладачем фрази "маю докторське звання", якої немає в оригіналі. Це пояснюється необхідністю контекстуальної експлікації соціального статусу Фауста для українського читача. В німецькій культурі академічні звання історично мали виняткове значення, а в оригіналі вчений статус Фауста зрозумілий з попереднього контексту. Лукаш, додаючи цю деталь, компенсує потенційну втрату розуміння соціального положення героя і підсилює контраст між високим статусом ученого та його внутрішнім розчаруванням, що робить монолог емоційно виразнішим. Цей прийом доповнення називають ампліфікацією — він дозволяє підсилити прагматичний вплив тексту на цільову аудиторію. Перекладач також підсилює інтимність сповіді введенням особових займенників: «я учнів своїх», яких немає в такій формі в оригіналі, що посилює емоційне навантаження каяття та інтроспекції.

Відтворення стилістичної маркованості

Третя проблема полягає в необхідності збереження стилістичної маркованості фразеологізмів. Кожен фразеологізм належить до певного

стилістичного реєстру і створює відповідний емоційний ефект, який має бути збережений у перекладі.

Складність полягає в тому, що стилістичні реєстри в різних мовах не повністю збігаються, а фразеологізми з однаковим денотативним значенням можуть мати різне стилістичне забарвлення. Перекладач повинен враховувати ці відмінності, щоб досягти еквівалентного стилістичного ефекту.

Емоційно забарвлені фразеологізми є особливо складними для перекладу, оскільки необхідно передати не лише їхнє значення, але й інтенсивність та характер емоції. Стилiстична маркованість може проявлятися на різних рівнях – від фонетичного (алітерація, звукова символіка) до граматичного (архаїчні форми, специфічні синтаксичні конструкції).

Розглянемо фразеологізм "beim Schopfe fassen" (рішуче використати слушну нагоду):

Оригінал: "Das Mögliche soll der Entschluß / Beherzt sogleich **beym Schopfe fassen**, / Er will es dann nicht fahren lassen, / Und wirkt weiter, weil er muß." [Goethe 2018, с. 7]

Переклад Лукаша: "Як тільки є можливість десь, / **За коси враз її хапайте** / І вже із рук не випускайте, / Поки свого не доб'єтесь." [Гете/ Лукаш 1981, с. 7]

Цей фразеологізм належить до розмовно-експресивного реєстру і передає рішучість, активність, навіть агресивність в досягненні мети. Соматичний компонент "Schopf" (чуб, чуприна) створює яскравий образ, пов'язаний з народним уявленням, що Фортуну слід хапати за чуб (символ щасливої можливості, яка може швидко зникнути).

Перекладацька проблема полягає в необхідності зберегти не лише образність, але й емоційну насиченість та експресивність виразу, його стилістичну належність до розмовної сфери.

Лукаш використовує тактику фразеологічного аналога із заміною образності, замінюючи «чуб» на

«коси», що є більш природним для української мовної картини світу. В українській фольклорній традиції «коса» часто символізує долю, удачу, можливість, яку треба вхопити. Така заміна зберігає образність і соматичний характер фразеологізму, його емоційну інтенсивність, і при цьому робить його природним для українського читача. Фразеологізм «хапати за коси» в українській мові належить до того ж стилістичного регістру, що й оригінальний вираз, передаючи потрібну експресивність і емоційний запал.

Особливості перекладу фразеологізмів з темпоральним компонентом

Значну складність для перекладача становлять фразеологізми з темпоральним компонентом, який часто маркує часові межі або тривалість емоційних станів. Такі фразеологізми зазвичай мають лінгвокультурну специфіку та потребують особливої уваги.

Наприклад, фразеологізм "von der Wiege bis zur Bahre" (упродовж усього життя):

Оригінал: "Daß von der Wiege bis zur Bahre / Kein Mensch den alten Sauerteig verdaut!" [Goethe 2018, с. 48]

Переклад Лукаша: "Ніхто з людей, з колиски й до могили, / Старої закваски ніяк не міг стравить." [Гете/Лукаш 1981, с. 55]

Цей фразеологізм має універсальний характер і позначає весь життєвий шлях людини від народження до смерті. Емоційне забарвлення виразу містить філософську меланхолію, роздуми про скінченність життя та незмінність людської природи.

Складність перекладу полягає в необхідності збереження не лише денотативного значення, але й урочисто-піднесеного тону, ритмічності виразу та його символічного змісту.

Лукаш використовує тактику часткового фразеологічного еквівалента, оскільки в українській мові існує вираз «з колиски до могили» з аналогічним значенням і стилістичним забарвленням. Цей відповідник демонструє часткову відповідність оригіналу на трьох рівнях: лексико-

семантичному (колиска=Wiege, труна =Bahre), образно-структурному (символи початку і кінця життєвого шляху) та стилістично-емоційному (урочисто-піднесений стиль, емоція філософської меланхолії).

Культурно-специфічні компоненти фразеологізмів

П'ятою проблемою є переклад фразеологізмів, що містять культурно-специфічні компоненти, які можуть бути незрозумілими для українського читача або створювати небажані асоціації.

Такі компоненти включають реалії (предмети або явища, характерні для однієї культури і відсутні в інших), власні імена, топоніми, історичні алюзії тощо. Вони створюють особливі труднощі, оскільки їх неможливо перекласти буквально без втрати зрозумілості для цільової аудиторії.

Перекладач стоїть перед дилемою: зберегти культурну специфіку оригіналу ціною доступності для читача чи адаптувати фразеологізм до цільової культури ціною втрати іншомовного колориту. Це вимагає тонкого балансу між очуженням і одомашненням тексту.

Наприклад, фразеологізм "Hand in Hand" (у злагоді, спільно):

Оригінал: "Daß Scham und Schönheit nie zusammen, **Hand in Hand**, / Den Weg verfolgen über der Erde grünen Pfad." [Goethe 2018, с. 273]

Переклад Лукаша: "Що стид з красою не живуть у **приязні**, / Не ходять поруч стежкою житейською:" [Гете/Лукаш 1981, с. 312]

Цей фразеологізм належить до значної групи соматичних фразеологізмів німецької мови, де компонент "Hand" (рука) символізує єдність, співпрацю, злагодю. В українській мові також існують фразеологізми з подібним значенням, як-от "пліч-о-пліч", "рука в руку".

Складність перекладу полягає в необхідності зберегти емоційне забарвлення гармонійних відносин та підтримки, але при цьому не порушити поетичну форму і природність мовлення в контексті стилізованого філософського міркування, характерного для цієї сцени трагедії.

Лукаш застосовує тактику деметафоризації, відмовляючись від соматичного компонента "Hand" (рука) і передаючи значення виразу через

більш абстрактне поняття "приятель". Така трансформація зумовлена необхідністю збереження ритміко-метричної структури вірша та його стилістичної цілісності. Вираз "у приятелі" передає ключову ідею гармонійного співіснування, але в більш узагальненій формі, що органічно поєднується з філософським характером роздумів персонажа.

Цікаво, що при повній заміні образності (нейтралізації) перекладачу вдається зберегти емоційне забарвлення – почуття гармонії та взаємодоповнення, яке стає ще яскравішим через контраст у наступному рядку, де йдеться про відсутність цієї гармонії між красою і соромом.

Ритміко-метричні обмеження віршованого перекладу

Особливу складність для перекладу фразеологізмів на позначення емоцій у трагедії «Фауст» становлять ритміко-метричні обмеження віршованого тексту. Це вимагає від перекладача особливої майстерності та часто змушує шукати компромісні рішення.

Такі обмеження включають необхідність дотримуватися певного метру (п'ятистопний ямб у більшості сцен «Фауста»), ритмічного малюнка, рими, кількості складів у рядку. Ці формальні вимоги значно звужують спектр можливих перекладацьких рішень.

Особливо гостро ця проблема проявляється при перекладі коротких ідіоматичних виразів, які в оригіналі вдало вписуються в ритмічну структуру, але їхні українські відповідники можуть не відповідати метричним вимогам. Перекладач змушений шукати альтернативні варіанти, які б зберігали емоційний вплив фразеологізму і відповідали формальним вимогам віршованого тексту.

Наприклад, фразеологізм "Nichts recht zu machen" (нічим не догодити, неможливість задовольнити):

Оригінал: "Noch sind sie gleich bereit zu weinen und zu lachen, / Sie ehren noch den Schwung, erfreuen sich am Schein; / Wer fertig ist, dem ist **nichts recht zu machen**, / Ein Werdender wird immer dankbar seyn." [Goethe 2018, с. 6]

Переклад Лукаша: "Ще здатні всі вони і до плачу й до сміху, / Шанують пориви, із блиску мають втіху... / Хто всього знав, тому **попробуй догоди!** / Хто починає жити — подякує завжди." [Гете/Лукаш 1981, с. 6]

Цей фразеологізм у контексті мистецької дискусії на початку трагедії виражає емоції роздратування та іронії щодо неможливості задовольнити вимоги вибагливого, пересиченого глядача.

Метричні обмеження оригіналу (шестистопний ямб з чоловічою римою) змушують перекладача шукати компактний, але емоційно насичений вираз, який би вписувався в ритмічну структуру.

Лукаш застосовує тактику антонімічного перекладу, передаючи зміст фразеологізму "nichts recht zu machen" (неможливість зробити щось правильно) через більш розмовне "попробуй догоди". Ця трансформація зумовлена необхідністю зберегти ритм вірша і риму, оскільки дослівний переклад не вкладався б у метричну схему і не забезпечував би потрібне римування.

Емоційне забарвлення іронії та роздратування зберігається через використання розмовної форми наказового способу з відтінком виклику або неможливості ("попробуй догоди"), яка підсилює афективний компонент. Така трансформація демонструє пріоритет поетичної форми у віршованому перекладі при збереженні емоційного впливу фразеологізму.

Інтертекстуальність фразеологізмів

Ще одну значну складність становить інтертекстуальність фразеологізмів, тобто їхній зв'язок з іншими текстами, культурними феноменами, історичними подіями. У «Фаусті» як творі, насиченому культурними алюзіями, ця проблема набуває особливої ваги.

Інтертекстуальні фразеологізми створюють унікальний перекладацький виклик, оскільки вимагають від перекладача і читача спільної культурної компетентності. Складність полягає в тому, що культурні референції, очевидні для читача оригіналу, можуть бути незрозумілими для читача перекладу.

Особливо складними є випадки, коли фразеологізм містить приховану цитату з іншого твору, алюзію на історичну подію чи культурний феномен, специфічний для культури оригіналу. У таких ситуаціях перекладач повинен вирішити, чи зберігати оригінальну референцію, навіть якщо вона буде втрачена для більшості читачів, чи замінювати її більш зрозумілим аналогом.

Оригінал: "Ich fühle ganz mein Herz dir hingegeben! / Du mußt! du mußt! und kostet' es mein Leben!" [Goethe 2018, с. 29]

Переклад Лукаша: "Тобі віддав навек я серце й душу, / Нехай і вмру — тебе побачить мушу!" [Гете/Лукаш 1981, с. 33]

Цей фразеологічний вираз має виразну інтертекстуальність, оскільки відсилає до біблійної традиції "віддати серце Богу" (Притчі 23:26 "Сину мій, дай мені серце твоє" [Біблія 2004, с. 765]), що в контексті «Фауста» набуває блюзнірського значення, адже герой віддає серце духові, а не Богу. Цей сакральньо-демонічний контраст створює особливу напругу в оригіналі. Лукаш не просто зберігає цю алюзію, але й посилює інтертекстуальний зв'язок, додаючи компонент "душу", якого немає в оригіналі, що відсилає до українського фольклорного і релігійного мотиву "продати душу дияволу". Таким чином, перекладач не лише відтворює вихідну алюзію, але й створює додатковий інтертекстуальний шар, близький українському читачеві, трансформуючи біблійний інтертекст німецької культури у більш зрозумілий для української аудиторії, але зберігаючи при цьому сакральньо-демонічний контраст оригіналу.

2. Локальні тактики відтворення фразеологізмів на позначення емоцій

Аналіз перекладу трагедії «Фауст» М. Лукаша виявляє сім основних тактик, які перекладач застосовує при відтворенні фразеологізмів на рівні речення.

Використання повного фразеологічного еквівалента

Ця тактика передбачає використання в перекладі фразеологізму, що має таке ж значення і таку ж образну основу, як і в оригіналі.

Приклад: "Tag und Nacht" (постійно, безперервно)

Контекст в оригіналі: "Er findet sich in einem ew'gen Glanze, Uns hat er in die Finsterniß gebracht, Und euch taugt einzig Tag und Nacht." [Goethe 2018, с. 48]

У перекладі Лукаша: "Він в вічному світлі сяє там, Нам дав лиш пітьму, ну, а вам І день і ніч послав як милість." [Гете/Лукаш 1981, с. 55]

У цьому фрагменті Мефістофель саркастично коментує становище людей, які, на відміну від Бога, що перебуває у вічному сяйві, та демонів, приречених на вічну пітьму, мають лише чергування дня і ночі. Фразеологізм "Tag und Nacht" метафорично позначає обмеженість людського буття, його циклічність і повторюваність.

Лукаш зберігає точний еквівалент "день і ніч", що повністю відповідає оригіналу і на лексичному, і на образному рівнях. Водночас перекладач посилює іронічність вислову додаванням "послав як милість", що підкреслює саркастичне ставлення Мефістофеля до людської долі. Така стратегія сприяє збереженню не лише фразеологічного значення, але й емоційного тону фрагмента.

Приклад: "Vom Kopf bis Fuß" (повністю, з голови до ніг)

Контекст в оригіналі: "Diplomat: Fürstinnen hab' ich dieser Art gesehn, Mich däucht sie ist vom Kopf zum Fuße schön." [Goethe 2018, с. 273]

У перекладі Лукаша: "Дипломат: Принцес я бачив іноді таких; Вродливиця од голови до ніг." [Гете/Лукаш 1981, с. 312]

У цьому прикладі соматичний фразеологізм "vom Kopf zum Fuße" використовується для вираження цілісної оцінки краси. Дипломат захоплено характеризує зовнішність Гелени, підкреслюючи її досконалість у всіх деталях. Емоційний стан захоплення, замилювання передається через цю емну фразеологічну формулу.

Лукаш застосовує тактику повного фразеологічного еквівалента, оскільки український вираз "від голови до ніг" цілком відповідає німецькому оригіналу як структурно, так і семантично. Соматичні компоненти збережені точно, а невелика зміна прийменників ("vom/zum" – "від/до") відповідає нормам української мови. Такий вибір дозволяє зберегти не лише значення фразеологізму, але й його емоційну забарвленість – щире захоплення красою.

Фразеологічний аналог

Ця тактика передбачає використання в перекладі фразеологізму з подібним значенням, але з іншою образною основою.

Приклад: "schwarz auf weiß"

Контекст в оригіналі: "Denn, was man schwarz auf weiß besitzt, Kann man getrost nach Hause tragen." [Goethe 2018, с. 44]

У перекладі Лукаша: "Усе записуй слово в слово, Іди додому та й учи." [Гете/Лукаш 1981, с. 51]

Німецький фразеологізм "schwarz auf weiß" (чорним по білому) у цьому контексті позначає документально підтверджену, зафіксовану письмово інформацію, яка має більшу вагу, ніж усна. Метафора ґрунтується на контрасті кольорів чорнила та паперу.

Лукаш вдається до тактики деметафоризації, повністю відмовляючись від кольорової метафори і замінюючи її іншим стійким виразом "слово в слово". Таке рішення виглядає виправданим, оскільки переклад фокусується на практичних аспектах навчання, передаючи ідею точного заучування матеріалу, що є більш важливим у даному контексті, ніж збереження оригінальної метафори.

Додаткові елементи "іди додому та й учи" компенсують втрату фразеологічності, створюючи повчальний тон, який відповідає загальній атмосфері сцени. Хоча переклад втрачає образність оригіналу, він зберігає його прагматичну функцію - наголос на важливості письмового фіксування інформації для подальшого використання.

Приклад: "sich die Hälse brechen" (ризикувати життям)

Контекст в оригіналі: "Bey hellem Tage, schon vor Vieren, Mit Stößen sich bis an die Kasse ficht Und, wie in Hungersnoth um Brot an Beckerthüren, Um ein Billet sich fast die Häse bricht." [Goethe 2018, с. 3]

У перекладі Лукаша: "Ще в білий день, ще о четвертій До каси товпляться дістать квиток І ладні битися за нього до півсмерті, Мов це — в голодний рік насущника шматок." [Гете/Лукаш 1981, с. 3]

Німецький фразеологізм "sich die Häse brechen" (буквально "ламати собі шиї") метафорично описує крайній ступінь зусиль, ризикуванню життям заради досягнення мети. У контексті сцени цей вираз відображає безмежне прагнення публіки отримати квитки на виставу.

Лукаш застосовує тактику фразеологічного аналога із заміною образу. Замість соматичного компонента "ламати шиї" перекладач використовує український фразеологізм "битися до півсмерті", який зберігає смислову домінанту надмірних зусиль та ризику, але змінює образну основу з анатомічної (шия) на абстрактну (півсмерть). Така трансформація відповідає українській мовній традиції, де вирази з компонентом "півсмерть" типові для позначення граничного стану.

Введення гіперболи "до півсмерті" зберігає емоційну напругу оригіналу, вдало передаючи ідею надмірного завзяття публіки. Промовисте порівняння "мов це — в голодний рік насущника шматок", що точно відтворює оригінальне "wie in Hungersnoth um Brot an Beckerthüren", додатково підсилює емоційний ефект, створюючи цілісну образну систему. Ця трансформація демонструє майстерність перекладача у збереженні емоційного впливу при повній зміні образної основи фразеологізму.

3. Фразеологічний еквівалент з випущенням

Ця тактика передбачає використання часткового еквівалента з пропуском окремих компонентів оригінального фразеологізму.

Приклад: "hin und her, Kreuz und Quer"

Контекст в оригіналі: "Und wuselt emsig hin und her, Beschäftigt in die Kreuz und Quer." [Goethe 2018, с. 168]

У перекладі Лукаша: "Сюди й туди одно снує — І всюди їм робота є."
[Гете/Лукаш 1981, с. 190]

У цьому випадку в оригіналі використано два фразеологічні вирази: "hin und her" (туди-сюди) та "Kreuz und Quer" (хрест-навхрест, у різних напрямках). Така комбінація створює ефект посиленого хаотичного руху.

Лукаш застосовує комбіновану тактику: для першого фразеологізму "hin und her" він знаходить точний еквівалент "сюди й туди", зберігаючи просторову метафору руху в протилежних напрямках. Однак другий фразеологізм "Kreuz und Quer" в перекладі випущено, що є прикладом нейтралізації. Замість нього використано узагальнену фразу "всюди їм робота є", яка передає ідею всеохопної діяльності, але втрачає специфічну метафору перехресного руху.

Така трансформація зумовлена необхідністю збереження ритмомелодики вірша та уникнення надмірної повторюваності схожих просторових образів, що могло б створити небажаний стилістичний ефект в українському перекладі.

4. Експлікація

Ця тактика полягає у заміні образного компонента фразеологізму точним термінологічним відповідником для забезпечення чіткості та однозначності розуміння.

Приклад: "vogelfrei sein" (бути поза законом)

Контекст в оригіналі: "Siebel: Zauberey! Stoßt zu! der Kerl ist vogelfrei!"
[Goethe 2018, с. 61]

У перекладі Лукаша: "Зібель: Це ж чародій! Поза законом! Хлопці, бий!"
[Гете/Лукаш 1981, с. 70]

Німецький фразеологізм "vogelfrei" (буквально "вільний як птах") має специфічне історичне значення – людина, оголошена поза законом, якої можна безкарно вбити. Етимологія пов'язана з середньовічним правом, де позбавлена захисту закону особа порівнювалася з птахом, на якого можна полювати.

Лукаш використовує тактику експлікації, замінюючи образний компонент "птах" (vogel) юридичним терміном "поза законом", який точно передає зміст оригіналу. Ця заміна є необхідною, оскільки буквальный переклад "вільний як птах" спричинив би хибні асоціації з позитивною свободою, а не з негативним статусом людини, позбавленої правового захисту.

Заклик "Хлопці, бий!" підсилює агресивність ситуації, підкреслюючи, що статус "поза законом" означає безкарність для нападників. Така трансформація дозволяє зберегти не лише денотативне значення фразеологізму, але й його емоційне забарвлення – загрозу, ворожість і спонукання до насильства.

5. Ампліфікація

Ця тактика полягає у розширенні фразеологізму додатковими елементами для посилення його емоційного забарвлення або для кращої адаптації до контексту.

Приклад: "Wie Molochs Hammer" (нещадно, з руйнівною силою)

Контекст в оригіналі: "Als Molochs Hammer, Fels an Felsen schmiedend, Gebirges-Trümmer in die Ferne schlug." [Goethe 2018, с. 313]

У перекладі Лукаша: "Коли Молоха невлотимий молот, Куючи гори, скелі роздробляв." [Гете/Лукаш 1981, с. 358]

Німецький фразеологізм "Wie Molochs Hammer" використовує образ молота Молоха – божества, якому приносили криваві жертви – як символу нещадної, руйнівної сили. Цей вираз поєднує біблійну алюзію з образом кування, створюючи потужну метафору катастрофічних геологічних процесів.

Лукаш застосовує тактику ампліфікації, додаючи епітет "невлотимий", якого немає в оригіналі. Це доповнення збагачує образ, підкреслюючи надприродну, містичну природу сили, що розбиває скелі. Епітет "невлотимий" натякає на непередбачуваність, швидкість і неможливість контролювати цю руйнівну силу.

Перекладач також трансформує структуру речення, замінюючи метафору "Fels an Felsen schmiedend" (кувати скелю об скелю) на "куючи гори, скелі роздробляв", що робить образ динамічнішим і конкретнішим. Введення додаткового об'єкта "гори" розширює масштаб руйнації, підкреслюючи могутність природних сил.

Така ампліфікація посилює містичний і величний характер образу, що відповідає загальному контексту філософської дискусії про походження гір та вплив надприродних сил на формування ландшафту. Розширення фразеологізму робить його виразнішим і водночас природнішим для української поетичної традиції.

Приклад: "ins Garn gehen" (потрапити в пастку)

Контекст в оригіналі: "Ich habe dir nicht nachgestellt, Bist du doch selbst ins Garn gegangen." [Goethe 2018, с. 39]

У перекладі Лукаша: "Чи я шукав тебе, скажи? Ти ж сам попавсь мені на щастя." [Гете/Лукаш 1981, с. 45]

Німецький фразеологізм "ins Garn gehen" (буквально "йти в сіть/пастку") використовує мисливську метафору для опису ситуації, коли хтось потрапляє в пастку чи залежність від іншого. У контексті діалогу Фауста з Мефістофелем цей вираз підкреслює, що демон потрапив у ситуацію залежності від Фауста з власної ініціативи.

Лукаш застосовує тактику ампліфікації, додаючи до основного значення "попавсь" емоційне підсилення "на щастя", якого немає в оригіналі. Це доповнення додає виразу іронічного забарвлення, підкреслюючи втіху Фауста від того, що ситуація розвивається на його користь.

Вибір дієслова "попавсь" замість буквального "пішов у сіть" є доцільною адаптацією до української фразеології, де вираз "попастися" має значення потрапити в пастку, опинитися в незручному становищі. Додавання "на щастя" компенсує втрату образності мисливської метафори, створюючи новий емоційний відтінок задоволення, вдачі.

Ця ампліфікація збагачує емоційний спектр висловлювання, додаючи нюанс іронічної радості, що відповідає загальному тону сцени, де Фауст

відчуває перевагу над демоном. Трансформація демонструє, як розширення фразеологічної одиниці може збагатити її емоційний потенціал при збереженні основного значення.

6. Частковий еквівалент

Ця тактика передбачає використання фразеологізму цільової мови, який має схоже значення, але відрізняється окремими компонентами, зберігаючи при цьому основний образ.

Приклад: "Staub fressen" (принижуватися, страждати)

Контекст в оригіналі: "Wenn ich zu meinem Zweck gelange, Erlaubt ihr mir Triumph aus voller Brust. Staub soll er fressen, und mit Lust, Wie meine Muhme, die berühmte Schlange." [Goethe 2018, с. 10]

У перекладі Лукаша: "А вже коли свого доб'юся, То матиму утіху немалу: Нехай тоді плазує у пилу, Як та змія, моя тітуся." [Гете/Лукаш 1981, с. 10]

Німецький фразеологізм "Staub fressen" (буквально "пожирати пил/порох") має біблійне походження і символізує крайнє приниження, підкорення. У контексті монологу Мефістофеля цей вираз передає його намір повністю принизити Фауста, змусити його страждати.

Лукаш застосовує тактику часткового еквівалента, зберігаючи компонент "пил" (Staub), але змінюючи дієслово "fressen" (пожирати) на "плазувати". Ця заміна зберігає біблійну алюзію на прокляття змія в Книзі Буття і водночас створює прямий зв'язок з наступним рядком про змію, підсилюючи цілісність образу.

Трансформація дієслівного компонента дозволяє зберегти ключову емоцію – задоволення від приниження іншого, і при цьому робить образ більш візуально виразним і логічно пов'язаним з контекстом. Це демонструє майстерність перекладача у створенні цілісної образної системи при збереженні основного компонента оригінального фразеологізму.

Таблиця 3.1. Тактики перекладу фразеологізмів у трагедії «Фауст»

Тактика перекладу	Фразеологізм в оригіналі	Фразеологізм у перекладі
Повний фразеологічний еквівалент	"Tag und Nacht" (постійно) [Goethe 2018, с. 48]	"І день і ніч послав як милість" [Гете/Лукаш 1981, с. 55]
	"Vom Kopf bis Fuß" (повністю) [Goethe 2018, с. 273]	"Вродливиця од голови до ніг" [Гете/Лукаш 1981, с. 312]
Фразеологічний аналог	"schwarz auf weiß" (чорним по білому) [Goethe 2018, с. 44]	"записуй слово в слово" [Гете/Лукаш 1981, с. 51]
	"sich die Häse brechen" (ризикувати) [Goethe 2018, с. 3]	"битися за нього до півсмерті" [Гете/Лукаш 1981, с. 3]
Випущення	"Kreuz und quer" (безладно) [Goethe 2018, с. 168]	"сюди й туди одно снує" [Гете/Лукаш 1981, с. 190]
Експлікація	"vogelfrei sein" (поза законом) [Goethe 2018, с. 61]	"поза законом! хлопці, бий!" [Гете/Лукаш 1981, с. 70]
Ампліфікація (додавання)	"Wie Molochs Hammer" (нешадно) [Goethe 2018, с. 313]	"Молоха невлотимий молот" [Гете/Лукаш 1981, с. 358]

	"ins Garn gehen" (потрапити в пастку) [Goethe 2018, с. 39]	"попавсь мені на щастя" [Гете/Лукаш 1981, с. 45]
Частковий еквівалент	"Staub fressen" (принижуватися) [Goethe 2018, с. 10]	"плазує у пилу" [Гете/Лукаш 1981, с. 10]

Як видно з проведеного аналізу, М. Лукаш застосовує різноманітні тактики для відтворення фразеологізмів на позначення емоцій, вибір яких зумовлюється багатьма факторами: наявністю відповідників в українській мові, стилістичною доречністю, ритміко-метричними вимогами поетичного тексту, необхідністю збереження емоційного впливу на читача. Гнучкість у застосуванні перекладацьких тактик дозволяє перекладачеві досягти природного звучання українською мовою при збереженні емоційної виразності оригіналу.

3. Глобальні стратегії відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у перекладі

На відміну від локальних тактик, що застосовуються на рівні окремих висловлювань, глобальні стратегії визначають загальний підхід перекладача до відтворення емоційних фразеологізмів на рівні всього тексту. Аналіз перекладу трагедії "Фауст" Миколаєм Лукашем виявляє п'ять основних стратегій, що забезпечують цілісність перекладацького підходу.

Стратегія збереження емоційної палітри

Основоположною стратегією Миколи Лукаша є відтворення всього спектру емоційних станів, виражених через фразеологізми в оригіналі. Ця стратегія виходить з розуміння фразеологізмів як системи емоційних маркерів, що формують психологічну глибину персонажів і загальну атмосферу твору.

Розглянемо систему фразеологізмів з компонентом "Leib" (тіло), які послідовно відображають різні аспекти емоційної відданості та цілісності особистості в тексті трагедії:

Приклад 1: Фразеологізм "Leib und Blut" (тіло і кров) у контексті емоційного запевнення Фауста:

Оригінал: "Faust: Laß das, mein Kind! du fühlst, ich bin dir gut; Für meine Lieben ließ' ich Leib und Blut, Will niemand sein Gefühl und seine Kirche rauben. Margarete: Das ist nicht recht, man muß d'ran glauben!" [Goethe 2018, с. 109].

Переклад: "Фауст: Облиш, дитя! Міцна моя любов; Кого люблю — проллю за того кров, А вірити не бороню нікому. Маргарита: Та треба ж вірити самому!" [Гете/Лукаш 1981, с. 123].

Приклад 2: Фразеологізм "mit Seel' und Leib" (душею і тілом) у розмові Учня з Мефістофелем:

Оригінал: "Schüler: Ich bin dabey mit Seel' und Leib; Doch freylich würde mir behagen Ein wenig Freyheit und Zeitvertreib, An schönen Sommerfeiertagen." [Goethe 2018, с. 52].

Переклад: "Учень: Візьмусь я щиро працювати, Але хотілося б мені Хоч трохи часом погуляти У гарні святкові літні дні." [Гете/Лукаш 1981, с. 60].

Ці приклади демонструють стратегічний підхід Лукаша до відтворення фразеологізмів з компонентом "Leib", пов'язаних з емоційною відданістю. У першому випадку перекладач зберігає фізичний компонент жертовності через образ крові ("проллю за того кров"), підкреслюючи готовність до самопожертви. У другому випадку він трансформує фізичну метафору "душею і тілом" на більш абстрактний, але емоційно еквівалентний вираз "щиро працювати", зберігаючи ключову ідею повної відданості.

Така стратегія дозволяє зберегти наскрізну лінію емоційної відданості, виражену через тілесні метафори в оригіналі, адаптуючи її до різних контекстів та персонажів. Хоча перекладач не завжди використовує прямі еквіваленти, він зберігає головне емоційне забарвлення – щирість, відданість, готовність до жертви – що є ключовим для розуміння

емоційних мотивацій персонажів у творі. Це дозволяє читачеві перекладу відчувати тонкі нюанси емоційних станів героїв трагедії так само глибоко, як і читачеві оригіналу.

Стратегія національно-культурної локалізації

Друга ключова стратегія Миколи Лукаша полягає в системній адаптації тексту до українського культурного контексту через використання специфічних мовних засобів і стилістичних прийомів української народнопоетичної традиції. Ця стратегія проявляється не лише на рівні окремих фразеологізмів, а й на рівні надфразових єдностей, формуючи цілісну стилістичну систему перекладу.

Розглянемо кілька прикладів такої локалізації:

Приклад 1: Адаптація монологу через систему народнопоетичних елементів:

Оригінал: "Holzhauer: Zu unserm Lobe Bringt dieß in's Reine; Denn wirkten Grobe Nicht auch im Lande, Wie kämen Feine Für sich zu Stande, So sehr sie witzten?" [Goethe 2018, с. 168].

Переклад: "Лісоруби: Труд наш шануйте І розміркуйте: Якби не **руки Грубі робітні**, Зазнали б **муки Пани тендітні**; Якби ми **плечі В лісі не гріли**, То з **холоднечі Ви б подубіли**." [Гете/Лукаш 1981, с. 190].

У цьому фрагменті Лукаш не просто перекладає окремі фразеологізми, а створює цілісний стилістичний комплекс з народнопоетичними елементами: використовує демінутиви з емоційним забарвленням ("робітні", "тендітні"), вживає характерні для української усної народної творчості образи фізичної праці ("плечі в лісі гріли"), народні діалектизми ("подубіли", "холоднечі") та римування типове для коломийок. Особливо цікава заміна нейтрального німецького звороту "in's Reine bringen" (впорядковувати) на емоційно насичений український заклик "розміркуйте", який створює ефект безпосереднього звернення до слухача, характерний для української фольклорної традиції.

Приклад 2: Системне використання фразеологізмів з народних казок:

Оригінал: "Mephistopheles: Was ehemals Grund war ist nun Gipfel. Sie gründen auch hierauf die rechten Lehren Das Unterste in's Oberste zu kehren." [Goethe 2018, с. 312].

Переклад: "Мефістофель: Спід верхом став, горами стали ями. Так деякі учені — **круть і верть** — В теоріях все **ставлять шкереберть**." [Гете/Лукаш 1981, с. 357].

У цьому прикладі перекладач послідовно замінює німецькі філософські метафори на виразно українські фольклорні елементи. Зокрема, фразеологізм "Das Unterste in's Oberste zu kehren" (перевертати нижнє наверх) трансформується у два українські народні вирази: "круть і верть" та "ставлять шкереберть". Перший з них ("круть і верть") характерний для українських казок і дитячого фольклору, а другий ("шкереберть") має виразне народно-розмовне забарвлення. Така системна заміна філософських термінів на фольклорні елементи є частиною загальної стратегії національно-культурної локалізації тексту.

Приклад 3: Трансформація сценічних реплік через систему українських образів:

Оригінал: "Director: Ein solcher Vorwurf läßt mich ungekränkt; Ein Mann, der recht zu wirken denkt, Muß auf das beste Werkzeug halten. Bedenkt, ihr habet weiches Holz zu spalten, Und seht nur hin für wen ihr schreibt!" [Goethe 2018, с. 4].

Переклад: "Директор: Такий докір мені не заболить: Хто дума путнє щось зробить, **Знарядь шука, як до роботи**. А вам — **м'які дрова колоти**; Для кого пишете? Глядіть:" [Гете/Лукаш 1981, с. 4].

У цьому фрагменті перекладач створює цілісну систему українізованих образів: заміняє нейтральне "recht zu wirken denkt" (прагне діяти правильно) на народне "дума путнє", додає характерний для українського фольклору образ підготовки до роботи ("знарядь шука, як до роботи"), зберігає метафору колення дров, але надає їй українського народного колориту через граматичну структуру і ритміку.

Ця стратегія національно-культурної локалізації формує цілісний текст, який органічно інтегрується в українську літературну традицію, зберігаючи при цьому філософську глибину оригіналу. Така системна адаптація дозволяє українському читачеві сприймати "Фауста" не як чужорідний текст, а як твір, що природно звучить українською мовою і резонує з українською культурною традицією.

Стратегія диференціації мовлення персонажів

Третя стратегія полягає у послідовному відтворенні індивідуальних особливостей мовлення персонажів через характерні для них типи фразеологізмів. Це дозволяє зберегти психологічну достовірність образів та їхню унікальність.

Приклад 1: Різниця у використанні фразеологізмів у мовленні Фауста і Мефістофеля:

Оригінал (Фауст): "Faust: Ich habe dir nicht nachgestellt, Bist du doch selbst ins Garn gegangen. Den Teufel halte wer ihn hält! Er wird ihn nicht so bald zum zweytenmale fangen." [Goethe 2018, с. 39].

Переклад: "Фауст: Чи я шукав тебе, скажи? Ти ж сам попавсь мені на щастя. Хто чорта вловить, то держи, Хтозна, чи ще коли впіймати вдасться." [Гете/Лукаш 1981, с. 45].

Оригінал (Мефістофель): "Mephistopheles: Doch willst du, mit mir vereint, Deine Schritte durchs Leben nehmen; So will ich mich gern bequemen, Dein zu seyn, auf der Stelle." [Goethe 2018, с. 44].

Переклад: "Мефістофель: Але, коли схочеш пристать До мене в життєвій дорозі, То буду тобі по змозі Товаришем вірним, Слугою покірним." [Гете/Лукаш 1981, с. 51].

Лукаш чітко диференціює мовлення персонажів: для Фауста характерні більш конкретні, дійові фразеологізми ("попавсь мені на щастя", "хто чорта вловить, то держи"), що відображають його прямоту і рішучість. Натомість для Мефістофеля перекладач обирає більш солодкаві, улесливі вирази ("товаришем вірним, слугою покірним"), що підкреслює його

лицемірство та нещирість. Така диференціація сприяє створенню психологічно достовірних і контрастних образів персонажів.

Приклад 2: Відмінність фразеологізмів у мовленні представників різних соціальних станів:

Оригінал (Мефістофель): "Mephistopheles: Komm! komm! Ich lasse dich mit ihr im Stich. Margarete: Dein bin ich, Vater! Rette mich!" [Goethe 2018, с. 150].

Переклад: "Мефістофель (до Фауста): Ходім! Бо кину тут тебе із нею! Маргарита: Боже, зжалься над рабою твоєю!" [Гете/Лукаш 1981, с. 171].

Оригінал (Придворний): "Hofmann: Sie nähert sich dem Schläfer listig mild. Dame: Wie häßlich neben jugendreinem Bild! Poet: Von ihrer Schönheit ist er angestrahlt." [Goethe 2018, с. 273].

Переклад: "Придворний: Вона тихцем підходить до сонька. Дама: Із краснем поруч надто вже бридка. Поет: її краса йому скрашає сон." [Гете/Лукаш 1981, с. 312].

У цих прикладах яскраво проявляється стратегія Лукаша щодо наближення всіх персонажів до народної мовної традиції. Якщо в оригіналі Гете чітко диференціює мовлення персонажів різних соціальних станів (цинічний тон Мефістофеля протиставляється манірності придворних), то в перекладі Лукаша ця різниця значно нівелюється. Перекладач послідовно використовує народно-розмовні елементи для всіх персонажів: фразеологізм "im Stich lassen" (залишити напризволяще) відтворюється як просторозмовне "кину тут тебе", а вишуканий книжний вираз "von ihrer Schönheit ist er angestrahlt" (опромінений її красою) перетворюється на народне "краса йому скрашає сон".

Особливо примітним є використання Лукашем українських народних мовних конструкцій у всіх соціальних контекстах - "тихцем підходить до сонька" для придворного, "кину тут тебе" для демона. Це свідчить про стратегічне рішення перекладача адаптувати німецький класичний текст до українського народного мовного середовища, роблячи його ближчим до цільової аудиторії незалежно від соціального статусу персонажів. Така

"демократизація" мовлення є характерною для перекладацького методу Лукаша і відображає його прагнення інтегрувати класичний твір в українську народну мовну традицію.

Стратегія збереження філософської глибини

Четверта стратегія спрямована на відтворення філософського виміру фразеологізмів, які в "Фаусті" часто виконують функцію концептуальних метафор, що репрезентують ключові філософські ідеї твору.

Приклад 1: Філософський аспект фразеологізму "In Wohl und Weh" (у радості й горі):

Оригінал: "Faust: Und was der ganzen Menschheit zugetheilt ist, Will ich in meinem innern Selbst genießen, Mit meinem Geist das Höchste und Tiefste greifen, Ihr Wohl und Weh auf meinen Busen häufen, Und so mein eigen Selbst zu ihrem Selbst erweitern, Und, wie sie selbst, am Ende auch ich zerscheitern." [Goethe 2018, с. 48].

Переклад: "Фауст: Та зрозумій, не в насолодах діло. В стражданнях радощі відчуті я готов, Утіху — в розпачі, в ненависті — любов. Мій дух звільнився уже од пут науки, Чутким зробивсь до будь-якого болю, Вмістить в собі всі радощі і муки, Все те, що людству випало на долю. І глиб, і вись — все духом охоплю я, І втіху, й біль — все в серце уберу я, Щоб всім єством своїм з єством вселюдським злитись І разом з ним у безвість провалитись." [Гете/Лукаш 1981, с. 55].

Лукаш не просто перекладає фразеологізм "Wohl und Weh" (радість і горе) як "втіху, й біль", але й розширює цей образ, створюючи систему антонімічних пар: "стражданнях-радощі", "утіху-розпачі", "ненависті-любов", "радощі-муки", "глиб-вись". Таке розширення підкреслює філософську глибину фаустівського прагнення до повноти буття, його жадобу пізнати всі грані людського існування.

Перекладач додатково посилює цю ідею через образ серця ("в серце уберу я"), що є традиційним для української поетичної думки вмістилищем всіх людських емоцій.

Приклад 2: Філософський аспект фразеологізму "Aus voller Brust" (від усього серця, з глибоким почуттям):

Оригінал: "Mephistopheles: Schon gut! nur dauert es nicht lange. Mir ist für meine Wette gar nicht bange. Wenn ich zu meinem Zweck gelange, Erlaubt ihr mir Triumph aus voller Brust. Staub soll er fressen, und mit Lust, Wie meine Muhme, die berühmte Schlange." [Goethe 2018, с. 10].

Переклад: "Мефістофель: Свідомість швидко завмира! Я знаю, в мене певна гра. А вже коли свого доб'юся, То матиму утіху немало: Нехай тоді плазує у пилу, Як та змія, моя тітуся." [Гете/Лукаш 1981, с. 11].

У цьому прикладі перекладач трансформує соматичний фразеологізм "Triumph aus voller Brust" (тріумф від повних грудей) на більш абстрактне "утіху немало". Ця трансформація має філософське значення – вона підкреслює інтелектуальну, а не фізичну радість Мефістофеля від перемоги над Фаустом. Зміна акцентів відображає мефістофелівську концепцію інтелектуальної гри, протиставлену фаустівському прагненню до емоційної повноти життя. Таким чином, перекладач філософськи поглиблює образ Мефістофеля як холодного інтелектуала, що протистоїть емоційно багатому Фаусту.

Стратегія поетичного увиразнення

П'ята стратегія полягає в посиленні поетичної виразності фразеологізмів відповідно до високого художнього рівня оригіналу. Як поет-перекладач, Лукаш підходить до перекладу фразеологізмів з творчою свободою, нерідко надаючи їм додаткової образності.

Приклад 1: Поетичне увиразнення фразеологізму "Zum Besten geben" (дати найкраще, продемонструвати, запропонувати):

Оригінал: "Brander: Paßt auf! paßt auf! Gehorchet mir! Ihr Herrn gesteht, ich weiß zu leben, Verliebte Leute sitzen hier, Und diesen muß, nach Standsgebühr, Zur guten Nacht ich was zum Besten geben. Gebt Acht! Ein Lied vom neusten Schnitt! Und singt den Rundreim kräftig mit!" [Goethe 2018, с. 61].

Переклад: "Брандер (гримнув кулаком по столі): Мовчать! Мовчать! Що за содом! Ви ж знаєте, я вмю жити: Тут всі закохані кругом, Їх треба чимсь хорошим пригостити, Щоб все кінчилося ладом. Ось пісня вам нового крою, І всі тягніть приспів за мною." [Гете/Лукаш 1981, с. 70].

Лукаш трансформує фразеологізм "zum Besten geben" на більш конкретний і поетично виразний "чимсь хорошим пригостити", що створює яскравий образ духовної гостини. Додавання наступного рядка "Щоб все кінчилося ладом" посилює поетичність перекладу, створюючи ритмічну завершеність і додаткове смислове наповнення, якого немає в оригіналі. Таке поетичне розширення робить мову персонажа більш живою і колоритною.

Приклад 2: Поетичне увиразнення фразеологізму "Auf der Stelle" (негайно, відразу):

Оригінал: "Mephistopheles: Doch willst du, mit mir vereint, Deine Schritte durchs Leben nehmen; So will ich mich gern bequemen, Dein zu seyn, auf der Stelle." [Goethe 2018, с. 44].

Переклад: "Мефістофель: Але, коли схочеш пристать До мене в життєвій дорозі, То буду тобі по змозі Товаришем вірним, Слугою покірним, А хочеш — і псом, Безмежно відданим рабом." [Гете/Лукаш 1981, с. 51].

Перекладач повністю трансформує структуру і значно розширює образну систему, замінюючи простий фразеологізм "auf der Stelle" градаційним рядом з наростанням емоційності: "товаришем вірним, слугою покірним, ... псом, безмежно відданим рабом". Ця трансформація надає мові Мефістофеля особливої поетичної виразності, підкреслюючи його улесливість і оманливу відданість.

Використання зменшеної строфи з коротшими рядками створює ефект пришвидшення ритму, що передає зростаюче бажання Мефістофеля переконати Фауста.

Ці п'ять стратегій не застосовуються ізольовано, а взаємодоповнюють одна одну, формуючи цілісний перекладацький підхід. Їх комплексне застосування дозволило Миколі Лукашу створити переклад, який не лише

точно відтворює зміст і форму оригіналу, але й має високу художню цінність як самостійний літературний твір, органічно інтегрований в українську культуру.

Висновки до розділу 3

Аналіз особливостей відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у перекладі трагедії «Фауст» М. Лукаша дозволяє зробити такі висновки:

Відтворення фразеологізмів на позначення емоцій становить багаторівневу перекладацьку проблему через лінгвокультурну асиметрію фразеологічних систем, семантичну багатшаровість фразеологізмів, необхідність збереження стилістичної маркованості, специфіку темпоральних фразеологізмів,

культурно-специфічні компоненти та ритміко-метричні обмеження віршованого твору.

На рівні окремих висловлювань М. Лукаш застосовує шість локальних тактик: використання повного та часткового еквівалентів, фразеологічний аналог, випущення, експлікацію та ампліфікацію. Ці тактики дозволяють гнучко підходити до перекладу різних типів фразеологізмів, зберігаючи їхню емоційну виразність.

На рівні цілісного тексту перекладач реалізує п'ять глобальних стратегій: збереження емоційної палітри, національно-культурну локалізацію, диференціацію мовлення персонажів, збереження філософської глибини та поетичне увиразнення. Ці стратегії формують комплексний підхід, що забезпечує цілісність перекладу.

Особливо значущим досягненням М. Лукаша є відтворення індивідуальних особливостей мовлення персонажів через фразеологічні засоби, що створює психологічно достовірні та емоційно багаті образи. Контраст між філософською мовою Фауста, саркастичними висловлюваннями Мефістофеля та розмовною мовою інших персонажів послідовно відтворюється через відповідний добір фразеологічних відповідників.

Микола Лукаш органічно поєднує науковий підхід із поетичною інтуїцією, спираючись на глибоке розуміння як лінгвістичних особливостей фразеологізмів, так і їхньої естетичної функції в художньому тексті. Це дозволяє йому знаходити оптимальний баланс між точністю відтворення змісту та збереженням формальних і стилістичних характеристик оригіналу.

Підхід М. Лукаша до відтворення фразеологізмів на позначення емоцій характеризується творчою сміливістю у трансформації образності при збереженні емоційного впливу, що демонструє продуктивний баланс між очуженням та одомашненням у художньому перекладі.

Аналіз перекладу фразеологізмів на позначення емоцій дозволяє сформулювати загальні принципи художнього перекладу: пріоритет емоційного, експресивного і функціонального впливу над формальною точністю; контекстуальний підхід до вибору перекладацьких рішень; баланс між іншомовним колоритом та адаптацією до цільової літературної полісистеми; системне відтворення стилістичних особливостей оригіналу.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження особливостей відтворення фразеологізмів на позначення емоцій в німецько-українському художньому перекладі на матеріалі трагедії Й.В. Гете «Фауст» та її перекладу М. Лукаша дозволяє зробити такі висновки:

Фразеологізми, що позначають емоції, становлять особливу категорію мовних одиниць, значення яких формується на перетині лінгвістичних, культурних та психологічних чинників. У художньому перекладі вони виконують подвійну функцію — не лише передають денотативну інформацію, але й створюють емоційну атмосферу, розкривають психологічні портрети персонажів та увиразнюють авторську стилістику.

Трагедія «Фауст» Й.В. Гете представляє унікальний матеріал для дослідження фразеологізмів на позначення емоцій через високу концентрацію філософських, психологічних та стилістичних аспектів, що реалізуються, зокрема, через фразеологічні одиниці. Аналіз оригінального тексту виявив системний характер використання фразеологізмів на позначення емоцій як важливого засобу формування багатовимірних образів персонажів.

Класифікація фразеологізмів за емоційною спрямованістю та семантичними групами виявила їхню структурованість у художньому цілому трагедії.

Емоційний спектр охоплює різноманітні стани — від інтелектуальної фрустрації до екзистенційного страху, від гіркої іронії до фаталістичної приреченості. Виявлена семантична різноманітність (біблійна, анімалістична, соматична, просторова, темпоральна та оцінна образність) відображає цілісність авторського мислення та багатовимірність художнього світу твору.

Встановлено, що основними труднощами відтворення фразеологізмів на позначення емоцій є лінгвокультурна асиметрія, семантична багат шаровість, необхідність збереження стилістичної маркованості, особливості відтворення біблійних фразеологізмів, культурно-специфічні

компоненти та ритміко-метричні обмеження віршованого тексту. Ці виклики потребують від перекладача системного підходу та гнучкості у виборі стратегій і тактик відтворення фразеологічних одиниць.

Аналіз перекладацьких рішень М. Лукаша виявив багаторівневу систему тактик і стратегій, що дозволяють зберегти емоційну автентичність оригіналу при одночасній адаптації до української мовної та культурної традиції. Перекладач органічно поєднує лінгвістичну точність з поетичною інтуїцією, створюючи текст, який водночас є точним відтворенням змісту оригіналу і самостійним художнім феноменом.

На локальному рівні М. Лукаш застосовує сім основних тактик перекладу фразеологізмів на позначення емоцій: використання повного та часткового еквівалента, фразеологічний аналог, нейтралізацію, адаптацію, ампліфікацію (додавання) та контекстуальну заміну. Використання цих тактик відображає творчий діалог перекладача з оригіналом, де враховуються як лінгвістичні, так і естетичні чинники.

На глобальному рівні переклад М. Лукаша реалізує п'ять взаємопов'язаних стратегій: збереження емоційної палітри, національно-культурну локалізацію, диференціацію мовлення персонажів, збереження філософської глибини та поетичне увиразнення. Особливо важливими є стратегії збереження емоційної палітри та диференціації мовлення персонажів, які дозволяють відтворити психологічну глибину оригіналу.

Перекладацький підхід М. Лукаша демонструє продуктивність збалансованого підходу між очуженням та одомашненням, де пріоритетом є не буквальна точність, а збереження емоційного впливу та художньої цінності. Перекладач успішно інтегрує твір Гете в українську культурну та літературну традицію в межах цільової літературної полісистеми, зберігаючи при цьому філософську глибину оригіналу.

Детальний аналіз відтворення фразеологізмів на позначення емоцій дозволив сформулювати загальні принципи художнього перекладу: надавати перевагу концептуальній та образно-стилістичній адекватності над формальною точністю; враховувати контекстуальні чинники при

виборі перекладацького рішення; шукати баланс між збереженням іншомовного колориту та природністю звучання в цільовій мові; системно відтворювати стилістичні особливості оригіналу.

Проведене дослідження має теоретичне значення для розвитку перекладознавства, розширюючи розуміння механізмів відтворення емоційної складової художнього тексту, та практичне значення для вдосконалення методики художнього перекладу. Запропонована типологія стратегій і тактик може бути використана для подальших досліджень художнього перекладу та в практичній перекладацькій діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні матеріалу за рахунок інших перекладів трагедії «Фауст» українською мовою та порівняльного аналізу перекладацьких підходів до відтворення фразеологізмів на позначення емоцій у різних традиціях художнього перекладу.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Masterarbeit untersucht die Besonderheiten der Wiedergabe von phraseologischen Einheiten zum Ausdruck von Emotionen in der deutsch-ukrainischen literarischen Übersetzung am Beispiel von J.W. Goethes Tragödie „Faust“ und ihrer Übersetzung von Mykola Lukasch. Die Relevanz des Themas liegt in der Notwendigkeit, Strategien und Taktiken für die Übersetzung emotional gefärbter Phraseologismen zu untersuchen, die nicht nur die Übertragung der denotativen Bedeutung, sondern auch die Bewahrung kultureller Konnotationen und emotionaler Wirkung erfordern.

Das Forschungsobjekt sind phraseologische Einheiten zum Ausdruck von Emotionen in der Tragödie „Faust“, während der Forschungsgegenstand die globalen Strategien (Domestizierung, Verfremdung, Kompromiss) und lokalen Taktiken ihrer Wiedergabe in der ukrainischen Übersetzung sind. Das Ziel der Arbeit besteht darin, die globalen Strategien zur Wiedergabe von Phraseologismen zum Ausdruck von Emotionen in der Tragödie zu analysieren und das System der Adaptationstaktiken des Übersetzers zur Bewahrung der emotionalen Atmosphäre und stilistischen Färbung des Originals bei gleichzeitiger Annäherung des ideell-bildlichen Inhalts der Tragödie an die Adressaten im Rahmen des zielsprachlichen literarischen Polysystems zu untersuchen.

In der Untersuchung wurde eine komplexe Methodologie angewandt, die semantische Analyse von Phraseologismen zur Identifizierung ihres emotionalen-expressiven Potenzials und der Übersetzungsschwierigkeiten, kontextuelle Analyse ihrer Funktionsweise im Text sowie vergleichende Übersetzungsanalyse des Originals und der Übersetzung umfasst. Die Arbeit hat eine dreistufige Struktur: von den theoretischen Grundlagen der Phraseologismenforschung über die Analyse der Semantik von Phraseologismen zum Ausdruck von Emotionen im Original bis hin zu den Besonderheiten ihrer Wiedergabe in der Übersetzung.

Die Ergebnisse der Untersuchung haben sieben Haupttypen von Phraseologismen zum Ausdruck von Emotionen in der Tragödie identifiziert

und zehn lokale Taktiken zu ihrer Wiedergabe auf Satzebene (Verwendung vollständiger und partieller Äquivalente, phraseologischer Analogien, beschreibende Übersetzung, Adaptation, Kompensation, Demetaphorisierung, kontextuelle Ersetzung, Amplifikation und Transformation der Bildlichkeit) sowie sieben globale Strategien auf der Ebene des Zieltextes definiert. Es wurde nachgewiesen, dass M. Lukaschs Ansatz auf die Bewahrung der emotionalen Palette des Originals, die Differenzierung der Figurensprache, die national-kulturelle Adaptation und die rhythmisch-metrische Ordnung ausgerichtet ist, was die hohe Qualität der Übersetzung sicherstellt.

Die praktische Bedeutung der Arbeit liegt in ihrer Fähigkeit, zur Verbesserung der praktischen Aspekte der Übersetzung literarischer Texte beizutragen, insbesondere zur Wiedergabe emotional gefärbter Phraseologismen. Die erarbeiteten Empfehlungen und systematisierten Strategien und Taktiken können von Übersetzern bei der Arbeit mit klassischen literarischen Werken genutzt werden, um die emotionale Atmosphäre des Originals zu bewahren und gleichzeitig die Unterschiede zwischen dem Ausgangs- und dem Ziel-Literatur- und Kulturpolysystem zu berücksichtigen.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипова А. Ю. Німецькі фразеологізми з колоративним компонентом: структура, семантика, переклад : магістерська робота. Суми, 2020. 85 с.
2. Антонова К. О. Лексико-семантичні особливості побутових фразеологізмів у романі Еріха Марія Ремарка «Три Товариші» та їх відтворення в українському перекладі. Київ, 2020. 85 с.
3. Баранова Л. В. Переклад як процес відтворення змісту фразеологізмів. Харків : Наука, 2020. 150 с.
4. Білоус С. Л. Структурно-семантичний аналіз фразеологізмів у німецькій та українській мовах. Науковий вісник. Київ : Наука, 2020. № 5. С. 42-50.
5. Білоус Ю. В. Структурно-семантичні особливості соматичних фразеологізмів у німецькій мові. Київ, 2018. 95 с.
6. Венжинович Н. Ф. Особливості перекладу фразеологізмів з української мови англійською: навчально-методичний посібник для студентів філологічного факультету, ОП «Українська мова та література. Англійська мова та література». Ужгород: ПП Данило С.І., 2021. 104 с.
7. Воловик Л. Б., Гончаренко С. А. Семантичні особливості перекладу фразеологізмів у сучасній німецькій мові. Київ : Нова Книга, 2022. 110 с.
8. Волошина Т. М. Особливості перекладу фразеологізмів з лексемами, що позначають рух у німецькій та українській мовах. Львів : Освіта, 2021. 135 с.
9. Горпінюк В. С. Прецедентні феномени в сучасному афористичному корпусі. Київ, 2019. 75 с.
10. Грінь А. А. Переклад фразеологічних одиниць в контексті навчання іноземним мовам. Одеса : Юридична книга, 2022. 120 с.
11. Данилюк С. Д., Бунь Т. В. Семантична структура німецьких і англійських фразеологічних одиниць із компонентом «голова». Наукові

- записки. Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 95. С. 178-185.
12. Дворніков А. С. Переклади Миколи Лукаша в полісистемі української літератури. *Studia Linguistica*: зб. наук. праць. К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. Вип. 5. Частина 1. С. 545-549.
13. Дворніков А. С. Творчий метод Миколи Лукаша в концепції перекладацьких норм Г. Турі. *Германістика ХХІ століття: традиційні й новітні аспекти дослідження та викладання: матеріали II Міжнар. наук. конф.* Горлівка: ГДППІМ, 2012. С. 35-38.
14. Дворніков А. С. Творчий метод поетичного перекладу Миколи Лукаша в полісистемі української літератури : дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2013. 180 с.
15. Дорофєєва М. С. Перекладознавчий аналіз поетичного тексту: принципи, методи, перспективи (на матеріалі різномовних перекладів трагедії ЙВ Гете "Фауст"). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Київ, 2001. С. 120-128.
16. Зозуля І. С. Теоретичні засади використання фразеологізмів у початковій школі. *Scientific Collection «InterConf»*. Львів : Наука, 2023. № 158. С. 92-97.
17. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів: Вища школа, 1983. 175 с.
18. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
19. Зорівчак Р. П. Концепція вишколу перекладачів в Україні у двадцять першому столітті. *Філологічні студії*. Луцьк, 2004. №4. С. 467-477.
20. Зубрик А. Р. Особливості та труднощі перекладу німецьких фразеологізмів. Львів, 2013. 240 с.
21. Кабаченко І. Л., Малашевська І. Я. Труднощі перекладу німецьких реалій. Київ, 2024. 90 с.
22. Капніна Г. І. Фразеологізми з колоративним компонентом у німецькій мові. Київ, 2013. 105 с.

23. Ковальчук А. О. Структурно-семантичний аналіз англійських та німецьких фразеологізмів та їх переклад українською мовою (на матеріалі науково-популярних текстів). Львів, 2022. 115 с.
24. Костенко Г. М. Тексти (конспект) лекцій з дисципліни «Вступ до перекладознавства» для студентів усіх форм навчання спеціальності 035.04 «Філологія (германські мови та літератури (переклад включно))». Київ, 2023. 95 с.
25. Кучер З. І. Практика перекладу (німецька мова) : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Нова Книга, 2017. 120 с.
26. Кучма Т. В. Фразеологічні одиниці з компонентом душа в перекладі М. Лукаша (на матеріалі трагедії ЙВ Гете "Фауст"). Київ, 2018. 85 с.
27. Лалаян Н. О. Особливості відтворення значення німецьких фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом українською мовою. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Лінгвістика. Херсон, 2011. Вип. 14. С. 67-72.
28. Літвінова М. А. Відтворення семантики німецьких фразеологічних одиниць з колористичним компонентом у перекладі. Наукові записки. Філологічні науки. Київ, 2009. № 81(4). С. 178-181.
29. Лопушанська О. М. Особливості відтворення фразеологічного фонду в німецькомовних перекладах Ольги Кобилянської. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2009. № 45. С. 194-197.
30. Музика Ю. А., Колесник М. Ю. Проблематика перекладу фразеологічних одиниць в німецькій мові. Харків, 2021. 75 с.
31. Мхітарян К. Р. Художні образи трагедії ЙВ Гете «Фауст» в оригіналі та перекладі. Київ, 2021. 95 с.
32. Нагорна М. Л. Основні шляхи перекладу фразеологізмів українською мовою. Наука. Освіта. Молодь. Київ, 2016. Вип. 2. С. 46-48.
33. Нагорняк А. Л. Особливості перекладу анімалізмів (зооморфізмів) в романах ЕМ Ремарка, Г. Белля, Т. Манна. Київ, 2022. 90 с.

- 34.Панченко В. О. Використання фразеологізмів у перекладі. Київ : Лінгвістика, 2019. 110 с.
- 35.Пилипчук В. Д., Лисецька Н. Р. Проблема перекладу термінів, фразеологізмів, неологізмів. Сучасні тенденції розвитку лінгвістики та лінгводидактики. Київ : Наука, 2019. С. 79-94.
- 36.Подольна К. В. Особливості перекладу фразеологічних одиниць з соматичним компонентом на матеріалі художніх творів німецьких письменників. Харків : Видавництво Харківського національного університету, 2018. 72 с.
- 37.Пособчук О. О. Особливості перекладу українських прийменникових еквівалентів слова на німецьку мову. Слов'янський збірник. Харків : Видавництво Харківського національного університету, 2014. № 18. С. 367-376.
- 38.Руденко Т. А. Специфіка перекладу безеквівалентної лексики у німецькій мові. Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Дніпро : Дніпровський університет, 2019. № 12. С. 193-197.
- 39.Савчин В. М. Подвижник українського художнього перекладу. Львів : Видавництво Львівського університету, 2016. 123 с.
- 40.Сітко А. В. Навчально-методичний комплекс з дисципліни "Вступ до перекладознавства". Київ : Вища школа, 2021. 80 с.
- 41.Ситар Г. П. Теоретичні основи словника синтаксичних фразеологізмів: структура словникової статті. Лінгвістичні студії. Київ : Літера, 2011. № 23. С. 288-292.
- 42.Стежко Ю. Г. Новоутворення в німецькій лексиці: природа, функціонування та особливості перекладу. Київ : Київський університет, 2012. 135 с.
- 43.Тетеріна А. О., Тесля В. А. Національно-культурні особливості фразеологізмів з соматичним компонентом у німецькій та українській мовах : кваліфікаційна робота освітнього ступеня магістр. Чернівці : Чернівецький університет, 2020. 65 с.

- 44.Фоміна Л. В. Методичні вказівки до практичних занять з навчальної дисципліни «Особливості перекладу художніх творів». Київ : Літера, 2015. 45 с.
- 45.Шемер А. А. Семантичний аналіз текстів перекладу : магістерська робота. Суми : Сумський державний університет, 2020. 120 с.
- 46.Шіллер Ф. Драми / пер. з нім. Київ : Дніпро, 1990. 350 с.
- 47.Шмідт Л. Р. Методи відтворення фразеологічних одиниць у перекладі. Київ : Грамота, 2017. 95 с.
- 48.Юрченко О. А. Труднощі перекладу фразеологічних одиниць. Редакційна колегія. Луцьк : Наука, 2020. С. 63-71.
- 49.Яковлева С. В. Проблеми перекладу фразеологізмів на прикладі англійської та німецької мов. Київ : Інтерпрес, 2017. 85 с.
- 50.Albrecht J. Literarische Übersetzung: Geschichte, Theorie, kulturelle Wirkung. Darmstadt: WBG, 2019. 384 S.
- 51.Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge, 2018. 390 p.
- 52.Bassnett S. Translation Studies. London: Routledge, 2013. 208 p.
- 53.Burger H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Schmidt, 2015. 241 S.
- 54.Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory. Amsterdam: John Benjamins, 2016. 225 p.
- 55.Dobrovolskij D., Piirainen E. Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives. Amsterdam: Elsevier, 2005. 419 p.
- 56.Eco U. Experiences in Translation. Toronto: University of Toronto Press, 2008. 135 p.
- 57.Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Niemeyer, 1997. 299 S.
- 58.Gautier L. Phraseologie und Polylexikalität. Tübingen: Narr, 2020. 210 S.
- 59.Grassegger H. Phraseologie kontrastiv: Deutsch-Spanisch. Frankfurt am Main: Lang, 2018. 180 S.

60. Hallsteinsdóttir E., Farø K. Neue theoretische und methodische Ansätze in der Phraseologieforschung. *Linguistik Online*. 2006. Vol. 27, No. 2. S. 3-10.
61. Hickey L. *The Pragmatics of Translation*. Clevedon: Multilingual Matters, 1998. 242 p.
62. Hönig H. G., Kußmaul P. *Strategie der Übersetzung: Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr, 1996. 172 S.
63. House J. *Translation Quality Assessment: Past and Present*. London: Routledge, 2015. 170 p.
64. Koller W. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Tübingen: Francke, 2011. 343 S.
65. Korhonen J. *Phraseologie und Wortbildung – Aspekte der Lexikonerweiterung*. Tübingen: Niemeyer, 2002. 314 S.
66. Kußmaul P. *Verstehen und Übersetzen: Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen: Narr, 2010. 217 S.
67. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 276 p.
68. Lewandowska-Tomaszczyk B. *Translation and Meaning*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2012. 345 p.
69. Newmark P. *A Textbook of Translation*. New York: Pearson Education, 2001. 292 p.
70. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome, 1997. 154 p.
71. Palm C. *Phraseologie: Eine Einführung*. Tübingen: Narr, 1997. 130 S.
72. Pöckl W. *Übersetzungswissenschaft, Dolmetschwissenschaft: Wege in eine neue Disziplin*. Vienna: Edition Praesens, 2004. 180 S.
73. Reiß K., Vermeer H. J. *Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained*. London: Routledge, 2014. 221 p.
74. Schäffner C. *Translation and Norms*. Clevedon: Multilingual Matters, 1999. 250 p.

75. Schleiermacher F. Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens. Berlin: Königliche Akademie der Wissenschaften, 1813. Neu herausgegeben von Hans Joachim Störig, Darmstadt: WBG, 2017. 86 S.
76. Snell-Hornby M. The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints? Amsterdam: John Benjamins, 2006. 205 p.
77. Stolze R. Übersetzungstheorien: Eine Einführung. Tübingen: Narr, 2018. 325 S.
78. Toury G. Interlanguage and its manifestations in translation. In Search of a Theory of Translation. Tel Aviv, 1980. pp. 71-78.
79. Toury G. Translation, literary translation and pseudotranslation. Comparative Criticism. Vol. VI. Cambridge, 1984. pp. 73-85.
- 80.** Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Перекл. І. Огієнка. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2004. 1375 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Goethe J. W. Faust: Der Tragödie erster und zweiter Teil. München: C.H. Beck, 2018. 770 S.
2. Гете Й. В. Фауст / пер. з нім. М. Лукаша. Київ: Дніпро, 1981. 540 с.